

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

**ДИПЛОМНА РОБОТА НА ЗДОБУТТЯ
ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ
ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Громадсько-культурна діяльність кінорежисера Миколи
Мащенка (1929–2013)

Студента IV курсу, академ. групи СОІ-42
Спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)»

Мельника Івана Івановича

Керівник: доцент, к.і.н. Єгришій О.І.

Національна шкала _____

Університетська шкала: _____

Члени комісії: _____

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

Івано-Франківськ – 2025 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ МИКОЛИ МАЩЕНКА НА ТЛІ ЕПОХИ.....	5
1.1. Соціально-політичні та культурні обставини часу.....	5
1.2. Родинне та освітнє середовище Миколи Маценка.....	7
1.3. Вплив епохальних подій на формування особистості.....	12
РОЗДІЛ 2. ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛИ МАЩЕНКА	15
РОЗДІЛ 3. ВНЕСОК МИКОЛИ МАЩЕНКА У РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО КІНЕМАТОГРАФУ	30
РОЗДІЛ 4. РОЛЬ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ У ВИВЧЕННІ ПОСТАТЕЙ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЗНАЧЕННЯ.....	44
РОЗДІЛ 5. ШЛЯХ ТА МОЖЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕМИ ДО ЗЗСО.....	56
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74
ДОДАТКИ.....	80

ВСТУП

Сучасна освітня система України все активніше інтегрує історико-культурну спадщину видатних постатей у навчально-виховний процес. Один із напрямів такої інтеграції – дослідження життя і діяльності митців, які не лише зробили вагомий внесок у розвиток національного мистецтва, а й стали провідниками ідей гуманізму, патріотизму та історичної пам'яті. Саме до таких постатей належить Микола Павлович Мащенко – український кінорежисер, сценарист, громадський діяч, творчий доробок якого охоплює десятки фільмів історичного, соціального та культурного спрямування.

Микола Мащенко створював не просто художні фільми – він формував кінематограф як засіб збереження національної ідентичності. Його роботи глибоко закорінені в український історичний контекст, вони спонукають глядача до осмислення подій минулого та морального осмислення сучасності. Творчість Мащенко має високий потенціал для використання у позакласній роботі з учнями як джерело формування патріотичних цінностей, національної свідомості та інтересу до української культури.

Актуальність обраної теми обумовлюється також необхідністю осмислення ролі діяча, який вплинув на розвиток української культури, а також можливістю використання його спадщини в освітньому процесі. Упровадження матеріалів про Миколу Мащенко в позакласну діяльність учнів розкриває нові можливості для формування міжпредметних зв'язків, розвитку критичного мислення та творчих здібностей школярів.

Метою дипломної роботи є дослідження життєвого шляху та творчої спадщини Миколи Мащенко як важливої постаті в історії української культури, а також виявлення потенціалу його діяльності для інтеграції у шкільну освітню практику та можливості використання цієї постаті у виховній та навчальній роботі зі здобувачами освіти в ЗЗСО.

Завдання дослідження:

- охарактеризувати становлення світогляду Миколи Мащенко;
- розкрити громадсько-культурну діяльність митця;

- проаналізувати внесок режисера у розвиток українського кінематографу;
- розглянути роль позакласної роботи у формуванні історичної пам'яті учнів;
- розробити практичні рекомендації щодо інтеграції теми у позакласну роботу з історії.

Об'єктом дослідження є творчий і громадський шлях Миколи Мащенка в контексті вивчення новітньої історії України в ЗЗСО.

Предметом – можливості інтеграції його кінематографічної спадщини до освітнього процесу.

Хронологічні межі роботи окреслюються роками життя режисера, **територіальні** – переважно територією України де жив і творив Микола Мащенко.

Аналіз джерел і літератури: Робота ґрунтується на аналізі документальних джерел, фільмів режисера, спогадів сучасників, наукових та методичних праць, а також власних педагогічних напрацювань щодо застосування творчої спадщини Миколи Мащенка у шкільній практиці. Серед опублікованих документів варто виділити документ «Врятована пам'ять. Голодомор 1932–1933 років на Луганщині: свідчення очевидців» [21]. Серед монографічних видань треба виділити першочергово монографію Зубавіна І. «Микола Мащенко (до 80-річчя від дня народження)» [17]. Значну увагу приділено становленню М. Мащенку як кінорежисера у статті критика Л.Брюховецької «Микола Мащенко: син сім'ї довженківців»[12]. Також, окрему увагу приділяємо інтерв'ю з Олесем Саніним про режисуру і М.Мащенка як засновника класичного українського кінематографу [15].

Щодо аналізу методичної літератури, першочергово використовуємо підручник-порадник для вчителів НУШ[44]. А також навчально-методичні матеріали [40; 41; 42; 43].

Структура бакалаврської роботи побудована за хронологічно-проблемним принципом, налічує 73 сторінок (усього 104 сторінки). Вісім додатків. Усього 53 позиції літератури.

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ МИКОЛИ МАЩЕНКА НА ТЛІ ЕПОХИ

1.1. Соціально-політичні та культурні обставини часу

Епоха, в умовах якої народився Микола Мащенко була однією із найскладніших в історії України. Українське суспільство переживало численні кризи, які впливали на всі аспекти життя – від політичного устрою до побуту та культури. Народжений у 1929 р., М. Мащенко зростав у часи, коли Україна втрачала залишки своєї автономії внаслідок жорсткої централізації радянської влади. Політика Радянського Союзу на той час була спрямована на консолідацію влади, і будь-які спроби зберегти українську культурну та політичну ідентичність розглядалися як прояви «буржуазного націоналізму» та суворо каралися [14].

Колективізація, що розпочалася наприкінці 1920-х років, стала одним із найжорсткіших інструментів утвердження радянської влади. З одного боку, вона мала на меті модернізацію сільського господарства, але на практиці призвела до зубожіння мільйонів селян. Голодомор 1932–1933 рр. став найстрашнішим наслідком цієї політики, який уразив сільські регіони, зокрема й ті, де проживала родина майбутнього уславленого режисера Миколи Мащенко. Ці події не могли не залишити відбитку на свідомості тогочасної молоді, яка бачила страждання своїх рідних, безвихідь і репресії проти «ворогів народу». Закономірно, що побачене і на собі відчуте та пережите позначалося і на творчості інтелігенції [21, с. 341].

Дитинство і юність Миколи Мащенко припали також на період стрімкої індустріалізації. Уряд СРСР прагнув перетворити країну на світову промислову державу, що вимагало величезних людських і матеріальних ресурсів. Нові заводи, фабрики, електростанції будувалися ціною величезних жертв. На цьому тлі виникала нова форма культури – так званий соціалістичний реалізм, що як правило прославляв трудові подвиги робітників

і селян. Кіно, як важливий інструмент пропаганди, стало домінуючим засобом масового впливу. У майбутньому це звісно вплинуло на творчість Миколи Мащенка, якому при кінотворенні вдавалося поєднувати реалії свого часу з індивідуальним підходом до історичних і соціальних тем. На наш погляд, важливий вплив на вибір Мащенком професії зіграли якраз процеси модернізації 1930-х рр., молоді люди йшли за модою часу, за технічним прогресом. Кіно в ту пору швидко змінювалося – замість німого надзвичайної популярності 1930-х рр. набирало звукове кіно. Вірогідно малий Микола вибирав як губка ці особливості часу і дозволя [12, с.29].

Друга світова війна, зокрема німецько-радянська війна стала черговим випробуванням для українського народу. Україна, особливо Центральна і Східна, яка була однією з головних арен воєнних дій, зазнала значних руйнувань. Мільйони українців брали участь у війні як солдати Червоної армії, партизани або підпільники. Крім того, окупація нацистами відкрила ще одну сторінку боротьби за виживання. Війна не лише зруйнувала міста й села а також їх інфраструктуру але й залишила по собі глибокі рани у свідомості людей. Микола Мащенко, який пережив ці роки, бачив не лише героїзм, але й трагедії війни. Усе це згодом знайшло відображення в його кінематографічних роботах, де він звертався до теми війни як до важливого етапу в житті українського народу. З іншого боку не потрібно забувати, що радянське кіно гіперболізувало подвиги радянських солдат, штучно творило такого собі нового героя нового часу. Радянська культура 1950-х – 1980-х рр. – це значною мірою культ радянського воїна як у вимірі літератури чи музики так і у вимірі кіно- чи театрального мистецтва [16, с.94].

Повоєнний період супроводжувався черговими репресіями, особливо проти тих, хто прагнув зберегти національну самобутність. У 1940-х роках розпочався новий виток русифікації, що зачепив усі сфери життя. Українська мова й культура поступово витіснялися на другий план. Незважаючи на це, в країні залишалися окремі митці, які намагалися не лише творити, але й зберігати автентичність. Одним із них й став Микола Мащенко, який,

незважаючи на ідеологічні обмеження, зміг відобразити в своїй творчості елементи української історії та культури, що часто приховувалися за формальними вимогами радянської ідеології. Це до певної міри і стало «візитною карткою» його кінотворення і самовираження назагал [17, с.100].

Культурне життя радянської України середини ХХ ст. визначалося двійними стандартами. З одного боку, державна підтримка культури дозволяла створювати масштабні кінопроекти, театральні постановки, музичні твори. З іншого боку, жорсткий контроль з боку цензури та партійних органів обмежував свободу творчості.

У цих умовах діячі культури змушені були балансувати між необхідністю виконувати вимоги влади й бажанням висловити власні думки. Для Миколи Мащенка ця подвійність стала основою його художнього шляху, адже він зміг знайти можливість відобразити важливі теми, зокрема боротьбу українців за збереження своєї ідентичності, використовуючи мову кіно як засіб комунікації. Це як уже відзначалося нами вище було такою собі «фішкою» митця [10, с. 50].

Отже, соціально-політичні та культурні обставини часу, в якому формувався світогляд Миколи Мащенка мали дуже важливий якщо не визначальний вплив на його життя і творчість. Тоталітарна система, що контролювала всі сфери суспільного життя, значною мірою обмежувала можливості митців, але водночас створювала специфічний культурний простір, у якому талант міг проявитися навіть за умов цензури. У своїй творчості Микола Мащенко не лише відобразив реалії свого часу, але й залишив глибокий слід в українській культурі, що став важливим етапом у розвитку національної ідентичності. З іншого боку уже той факт, що за таких складних обставин його вдавалося пробитися і творити важливі речі демонструвало сильний характер і силу духу цієї людини, яка попри все як то кажуть гнула свою життєву лінію.

1.2. Родинне та освітнє середовище Миколи Мащенка

Родина Миколи Маценка відіграла ключову роль у формуванні його особистості та світогляду. Народившись у 1929 р. в селянській родині, він змалку був оточений атмосферою працьовитості, відповідальності та зв'язку з народними традиціями. Микола Павлович Мащенко народився 12 січня 1929 року в селі Мілуватка, яке знаходиться в сучасному Сватівському районі Луганської області. Це невелике село в східній частині України, де малий Микола Мащенко провів свої дитячі роки, які суттєво вплинули на його формування як особистості. У ті часи сільські громади України залишалися носіями автентичної культури, незважаючи на жорсткий тиск радянської влади. Родина Мащеноків, як і більшість селянських сімей, жила за принципами підтримки один одного, що було особливо важливим у періоди економічних і політичних труднощів. У родині цінувалися знання, працелюбність і відданість національним кореням, що заклало основи для розвитку майбутнього митця [28].

Село Мілуватка, розташоване в Сватівському районі Луганської області, є типовим сільським населеним пунктом Східної України. У 1920–1930-х роках, коли народився і зростав Микола Мащенко, село відображало загальні тенденції тогочасного українського села: переважно сільське господарство, простий побут і традиційна культура. Село було невеликим, із населенням, яке займалося переважно землеробством і тваринництвом. Це була атмосфера, де цінувалися родинні зв'язки, праця на землі та колективізм, характерний для тих часів.[12, с.30]

Сватове, як ми вище згадали було адміністративним центром району, тому мало важливе значення для навколишніх сіл, зокрема й для Мілуватки. На початку ХХ століття Сватове було невеликим, але слід зазначити досить розвиненим містечком із ярмарками, базарами та початковими закладами освіти. Тут проходили основні торговельні шляхи, що сприяло обміну товарами й культурними традиціями. У 1920–1930-х роках містечко зазнало змін під впливом радянської політики: розвивалися колгоспи, відкривалися нові школи та лікарні, але водночас йшли активні процеси радянізації та

централізації влади. Сватове стало адміністративним осередком, де вирішувалися важливі питання життя району, зокрема й аграрні кампанії, пов'язані з колективізацією. Жителі навколишніх сіл, таких як Мілуватка, часто приїжджали сюди для вирішення адміністративних справ, торгівлі чи навчання дітей. Таким чином, Сватове відіграло помітну роль у формуванні соціального середовища, у якому зростав майбутній режисер Микола Мащенко [28].

Вплив такого середовища на формування світогляду майбутнього режисера був значним. Життя в селі формувало його перше сприйняття світу: близькість до природи, людські взаємини, характерні для маленьких громад, де всі знали одне одного. Але водночас це була епоха, коли радянська влада проводила колективізацію та репресії, що накладало на життя людей численні обмеження. Такі події залишили свій слід у сприйнятті М.Мащенком реалій життя, що пізніше відобразилося на його творчості.[15]

Освіта Миколи Мащенка розпочалася в умовах, коли система навчання вже була інтегрована до радянської ідеологічної машини. Школи в сільських місцевостях працювали за програмами, які сприяли формуванню «нової радянської людини». Однак Микола отримав доступ до якісного базового навчання, що дало йому можливість здобути необхідні знання для подальшого розвитку. Важливо зазначити, що, незважаючи на ідеологічний характер освіти, багато вчителів намагалися передавати своїм учням глибші знання про історію, літературу та культуру, зокрема українську. Це могло надихнути М.Мащенка на подальший інтерес до творчості та вивчення історії свого народу. Крім того не потрібно забувати, що багато вчителів все ж таки залишилися на своїх місцях у 1930-х рр. у час згортання українізації. Ці вчителі пройшли своєрідне «виховання» 1920 –х рр. частина з них віриться були щирими патріотами України[37].

Батьки Миколи Мащенка були простими селянами, які мешкали в селі Мілуватка Луганської області. Відомо, що вони працювали на землі та жили за умов, характерних для сільської місцевості того часу. Сім'я Мащенка, як і

багато інших у 1920–1930-х роках, відчувала вплив колективізації, яка суттєво змінила життя селян і навколишнього суспільства [28].

Його батько, Павло Мащенко, був працьовитим селянином, який намагався забезпечити родину в складних умовах того часу. Мати, як і більшість жінок того покоління, займалася веденням домашнього господарства, вихованням дітей і допомагала у сільськогосподарських роботах. Родина була багатодітною, і життя в селі було непростим, що наклало відбиток на світогляд Миколи [6].

Хоча в сім'ї панував україномовний побут, соціально-культурна атмосфера регіону, зокрема переважання російської мови в офіційній сфері й серед певних прошарків населення, також вплинула на формування мовного середовища Мащенко. У повсякденному житті він часто користувався російською мовою, яка в той час домінувала на Луганщині, хоча водночас мав зв'язок із українською культурою через родинні традиції та народну творчість [37].

Сімейне виховання в атмосфері чесної праці, простих людських цінностей і взаємопідтримки створило фундамент для подальшого творчого й інтелектуального розвитку Миколи Мащенко. Юні роки М.Мащенко припали на час Другої світової війни, яка глибоко змінила життя мільйонів українців. У цей період родини були змушені боротися за виживання, стикаючись із нестачею продовольства, репресіями та постійною загрозою з боку окупантів. Незважаючи на ці виклики, Микола продовжував цікавитися літературою, музикою та історією, що було своєрідним способом втечі від реальності війни. Військові події, безсумнівно, загартували його характер і змусили замислитися над питаннями людської долі, які в подальшому стали центральними темами його творчості [24].

Після закінчення Другої світової війни Микола Мащенко вступив до Слов'янського педагогічного училища (1947 р.), що спеціалізувалося на підготовці кадрів для відновлення та розвитку освітньої сфери, яка відігравала ключову роль у відбудові радянського суспільства. Саме в цей час у нього

почало формуватися зацікавлення мистецтвом, особливо театром, яке надалі визначило його життєвий шлях[10, с.49].

У 1951 р. він продовжив свою освіту в Київському державному інституті театрального мистецтва імені І.К. Карпенка-Карого, вступивши на режисерський факультет. Навчання в цьому закладі тривало з 1951 по 1956 рік. Саме тут відбулося становлення Миколи Мащенка як митця, що було обумовлено впливом провідних театральних діячів і педагогів інституту. Це навчання стало переломним етапом у його професійному розвитку, оскільки він здобув глибокі знання в галузі режисури, сценічного мистецтва та драматургії. Він не ставився формально до навчального процесу, здобув як показало майбутнє серйозні знання, став режисером-практиком[12, с.29].

Саме в цей час він почав розкривати свій талант і демонструвати унікальний підхід до творчості. Інститут, будучи одним із провідних центрів мистецької освіти в Україні, надавав можливість глибокого вивчення історії театру, кінематографу та літератури, що стало основою для подальшого професійного зростання молодого режисера.

Не менш важливу роль у формуванні особистості митця відігравала його взаємодія з однолітками, які також прагнули розвивати свій творчий потенціал. Спілкування з молодими художниками, акторами, сценаристами та літераторами створювало унікальне середовище, у якому обговорювалися найважливіші теми культури, історії та мистецтва. Це була атмосфера пошуку нових шляхів у мистецтві, незважаючи на обмеження з боку цензури. Микола Мащенко активно долучався до дискусій, які надихали його на створення глибоких і змістовних робіт [7].

Родинні традиції, які формувалися на основі української культури та вплив інтелектуального середовища в інституті створили базу для формування світогляду М.Мащенка. Він поєднував глибоку повагу до свого походження з професійною майстерністю, яку вдосконалював протягом років навчання. Його освітній шлях став прикладом того, як талант може знайти своє втілення навіть у складних соціально-політичних умовах. Завдяки цьому він зміг стати

однією з ключових постатей українського кінематографу, яка залишила вагомий внесок у розвиток національної культури [14].

Так, родинне та освітнє середовище Миколи Мащенка сформувало його як митця, здатного зберігати національні цінності, водночас адаптуючись до викликів часу. Це поєднання стало основою його унікального стилю та світогляду, які проявилися в його роботах, присвячених історії, культурі та духовності України.

1.3 Вплив епохальних подій на формування особистості

Микола Мащенко, як і багато інших його сучасників, формував свій світогляд у контексті значущих соціальних, політичних і культурних подій, що охопили Україну в першій половині XX ст. Цей період був позначений глибокими змінами, які зачепили всі аспекти суспільного життя. Вплив таких подій, як Голодомор, Друга світова війна, політика колективізації та післявоєнна відбудова, не тільки визначив долю багатьох українців, але й залишив глибокий слід у свідомості та творчості М.Мащенка.

Одним із ключових факторів, що вплинув на формування його особистості, була радянська політика 1930-х років, яка спричинила масові репресії, голод і колективізацію. Голодомор 1932–1933 років, який знищив мільйони життів і зруйнував традиційний сільський уклад, глибоко вплинув на суспільство. Микола Мащенко, як виходець із сільської родини, змалку бачив наслідки цієї трагедії: спустошення сіл, знищення людських долів та втрату культурної спадщини. Ці події сформували в ньому глибоке розуміння страждань народу, що пізніше відобразилося в його творчості [21, с.13-14].

Друга світова війна стала ще одним етапом, що вплинув на особистість майбутнього митця. Війна не тільки кардинально змінила життя мільйонів людей, але й породила глибокі моральні дилеми, які залишилися актуальними протягом десятиліть. Для молодого М.Мащенка ці роки стали періодом випробувань і переосмислення цінностей. Свідчення про війну, переживання та втрати, які він бачив, сформували його ставлення до теми героїзму,

людської гідності та стійкості, які згодом стали центральними мотивами його режисерської [13, с.24].

У післявоєнні роки Україна переживала період відновлення, який супроводжувався інтенсивною ідеологічною пропагандою. Радянська влада намагалася закріпити ідеї « нової людини », яка відповідала б потребам комуністичного суспільства. Ця ідеологія впливала на всі сфери життя, зокрема на освіту, мистецтво та культуру. Проте багато українських митців, серед яких і М.Мащенко, вміло використовували доступні можливості для створення багатогранних творів, які могли б передавати не тільки офіційні ідеї, але й в особливий спосіб ретранслювати національні цінності, часто замасковані під загальнолюдські теми [13, с.26].

Не менш важливим чинником стало поступове відродження української культури в 1960-х роках, відоме як « шістдесятництво ». Цей період приніс із собою оновлення української літератури, мистецтва та кінематографу. Попри жорсткий контроль цензури, митці змогли створити твори, які зверталися до національної історії, культури та ідентичності. Микола Мащенко, який почав свою режисерську діяльність саме в цей період, надихався ідеями цього руху. Його творчість вирізнялася прагненням до правди, до розкриття складних соціальних і моральних питань, що відображало дух того часу [18, с.322].

Особливий вплив на формування особистості М.Мащенка мали також історичні події, пов'язані з національною боротьбою українського народу. Усвідомлення важливості національної самоідентифікації, боротьба за право на власну мову, культуру та традиції стали важливими темами його творчості. Микола Мащенко добре розумів, що ці питання залишаються актуальними для українського суспільства, і намагався звертати увагу аудиторії на цю проблематику через свої фільми [19, с.21].

Таким чином, епохальні події, які охоплювали період життя Миколи Мащенка, створили основу для формування його особистості як митця й інтелектуала. Вони визначили тематику його творчості, його цінності та ставлення до культури та історії. Ці події стали джерелом натхнення для

режисера, який зміг передати у своїх творах глибокі соціальні та моральні конфлікти, що залишаються актуальними й сьогодні.

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛИ МАЩЕНКА

Микола Павлович Мащенко не лише був видатним кінорежисером, але й активним громадським діячем, який доклав багато зусиль для розвитку українського кінематографа та культури загалом. Його діяльність охопила багато аспектів – від захисту національного кіно та підтримки молодих митців до реформування кіностудій та популяризації українського мистецтва на міжнародному рівні.

На нашу думку, це визначально оскільки історично будь-який інтелігент мав не лише вдосконалюватися професійно, а й відляти належну увагу громадським ініціативам. Тобто якщо Господь дав людині можливість здобути вищу освіту (стати інтелігентом) то він мусив чимало допомагати бідним та малоосвіченим людям, – тим особам, які так би мовити були обділені цим. Якщо інтелігент не виконував цих громадських ініціатив то він не мав авторитету серед суспільства, мав низьку довіру та повагу. Це видавалося таким собі «несмаком». Наважимося на припущення, що Микола Мащенко походив саме із такого роду, бо відчував потребу, як інтелігент та шляхетна людина допомагати ближньому, молоді, людям доля яких обділила у можливостях [15].

Треба мати на увазі, що М.Мащенко за часи своєї діяльності займав одну з ключових позицій у Національній спілці кінематографістів України, яка на той час переживала періоди фінансової нестабільності та державного занепаду. Він активно відстоював інтереси та потреби українських режисерів, сценаристів і продюсерів, наполягаючи на необхідності державної підтримки кінематографа. Крім того необхідно пам'ятати, що у час його очільництва (а це 1980–і рр.) українське кіно намагалися всіляко заідеологізувати, зрусифікувати, підпорядкувати тощо. Зі зрозумілих причин – національна ідея не могла бути продукованою в умовах існування Радянського союзу. Відомо як складно було пробиватися таким творцям як Сергій Параджанов, Іван Миколайчук, Сергій Осика та ін. З іншого боку – Микола Мащенко як ніколи добре знав особливості російськомовного простору України адже по суті сам

був російськомовною людиною у побуті, знав психологію російськомовного українця, Донбасу як регіону назагал [23].

У не менш складні 1990-і роки, коли через економічну кризу виробництво фільмів в Україні майже зупинилося, М.Мащенко зробив великий вклад для збереження галузі. Він просував та лобіював державні програми фінансування кіно, залучав міжнародних партнерів і організовував заходи для популяризації національного кінематографа [29, с. 59].

Важко переоцінити його вклад у розвиток національного кіно того часу адже практично за тих обставин, за відсутності сильних менеджерів, «ставити на ноги» кінематограф – міг лише він один, бо мав непогані зв'язки з радянськими митцями, мав репутацію маститого кінорежисера і керівника.

Одним із ключових аспектів його діяльності стало керівництво кіностудією імені Олександра Довженка. Він прийняв на себе цю відповідальність у 1989 р., коли українська кіноіндустрія опинилася на межі катастрофи через кризу а згодом розпад Радянського Союзу та втрату централізованого фінансування. Його основною метою стало збереження студії, захист її матеріально-технічної бази та працівників, а також пошук нових можливостей для продовження кіновиробництва. В умовах гострої нестачі фінансування він активно працював над тим, щоб кіностудія не припинила своєї діяльності. Одним із його найважливіших завдань було збереження унікальної матеріально-технічної бази, яка включала сучасні на той час знімальні павільйони, звукові студії, монтажні комплекси та інше спеціалізоване обладнання. Він ініціював заходи з модернізації наявних ресурсів, використовуючи будь-які доступні можливості для їхнього оновлення [31].

Особливу увагу він приділив захисту працівників кіностудії, які опинилися перед загрозою масових звільнень через брак коштів. Для цього були розроблені програми тимчасової зайнятості, залучення спеціалістів до міжнародних проєктів та співпраця з іноземними кінокомпаніями. Крім того, він сприяв створенню спільних кінопроєктів із закордонними партнерами, що

дало змогу не лише зберегти робочі місця, а й розширити горизонти українського кіно [37].

У пошуках нових можливостей для продовження кіновиробництва він активно займався залученням альтернативних джерел фінансування. Були започатковані партнерські програми з незалежними продюсерами, створювалися спільні кінопроекти, а також проводилася робота з державними та приватними фондами, які могли підтримати українське кіномистецтво. Він також виступав ініціатором реформ у сфері кіновиробництва, пропонуючи нові моделі фінансування, включаючи державно-приватне партнерство та залучення інвестицій від культурних фондів [6].

Завдяки його наполегливості та далекоглядності кіностудія імені Олександра Довженка змогла пережити складні часи й зберегти свій статус провідного центру українського кіновиробництва. Вона продовжила випускати якісні фільми, підтримуючи національну кінематографічну традицію та розвиваючи нові формати роботи в індустрії.

Під його управлінням студія змогла створити ряд значущих фільмів, включаючи історичні стрічки та екранізації українських класиків. Він усвідомлював важливість кіно як засобу формування національної ідентичності, тому прагнув знімати роботи, які відображали б історію та культуру України. Ускладнювало мету те, що у той час багато акторів та режисерів виїжджали з України до Москви, де бачили ширшу перспективу, можливості заробітку. Зокрема ставали акторами на Мосфільмі чи відомій кіностудії імені М.Горького. Можна згадати відомого російського режисера Володимира Бортка та актора Андрія Харитонova [23].

Серед режисерських робіт самого Миколи Мащенка в цей період варто відзначити фільм «Богдан-Зиновій Хмельницький» (2006 р.), який, хоча й вийшов після його керівництва, був підготовлений під час його директорства. Ця історична драма розповідає про життя та діяльність видатного українського гетьмана Богдана Хмельницького. У цьому фільмі зокрема різні ролі відіграли:

Остап Ступка, Микола Боклан, Віталій Розстальний, Тарас Денисенко та ін. До слова Микола Мащенко був ще і співавтором сценарію цього фільму [35].

Також у цей час на кіностудії працювали інші відомі режисери, які створювали фільми, що здобули визнання як в Україні, так і за її межами. Детальний перелік та аналіз цих стрічок можна знайти в архівах кіностудії або спеціалізованих виданнях, присвячених історії українського кіно. Незважаючи на складні умови, завдяки зусиллям Миколи Мащенко та творчого колективу, кіностудія імені Олександра Довженка змогла зберегти та продовжити традиції українського кінематографу в цей непростий період [29, с.59].

Під час керівництва Миколи Мащенко (1989–2004) кіностудія імені Олександра Довженка випустила низку значущих фільмів, які відображали культурні та соціальні аспекти тогочасної України. Нижче наведемо детальний перелік деяких із цих стрічок, які справили у важкий для українського кіно час незабутнє враження. По перше, це фільм «Голод-33», що вийшов у світ у 1991 (режисер: Олесь Янчук). Фільм є однією з перших художніх стрічок, що висвітлює трагічні події Голодомору 1932–1933 років в Україні. Сюжет розповідає про сім'ю, яка намагається вижити в умовах штучно створеного голоду. Стрічка базується на повісті Василя Барки «Жовтий князь» і передає глибокий трагізм та страждання українського народу в той період [23].

Режисером українського фільму «Москаль-чарівник» виступив Микола Засєєв-Руденко. Фільм появився 1995 р. Це радше комедійна стрічка, яка визначається однойменною п'єсою Івана Котляревського. Фільм розповідає про пригоди московського солдата, який потрапляє в українське село та закохується в місцеву дівчину. Через гумор та сатиру стрічка піднімає питання міжкультурних відносин та національної ідентичності. Знову ж фільм показує творчі зацікавлення самого Миколи Мащенко адже будь-яку продукцію він би не патрунував і не лобіював. Микола Мащенко посприяв появі фільму режисера В'ячеслава Криштофовича «Прияатель небіжчика», що з'явився на громадську арену 1997 р. Головний герой, молодий чоловік на ім'я Анатолій,

переживає кризу середнього віку та вирішує замовити власне вбивство. Однак події розгортаються непередбачувано, і він опиняється в низці комічних та драматичних ситуацій. Фільм досліджує теми сенсу життя, випадковості долі та особистої відповідальності [38].

Окрема мова про фільм Юрія Іллєнка «Молитва за гетьмана Мазепу» (2002 р.). Свого часу його назвали провальним, але уже той факт, що на початку «ситих нульових» в час відносного потепління російсько-українських відносин у добу другого Кучми Мащенко патрунував такі проєкти багато про що говорить і про його патріотизм насамперед. Цей фільм, до слова, історична драма, що розповідає про життя та діяльність гетьмана Івана Мазепи. Фільм досліджує складні політичні інтриги та особисті драми, пов'язані з його правлінням, а також його стосунки з Петром І. Стрічка вирізняється нестандартним підходом до історичного матеріалу та глибоким символізмом. Режисером фільму «Мамай» 2003 р. виступив відомий український майстер жанру Олесь Санін. Фільм є вільною інтерпретацією легенди про козака Мамаю та поєднує елементи українського та кримськотатарського фольклору. Сюжет розповідає про козака, який втікає від смерті та знаходить прихисток у кримськотатарській жінки. Стрічка досліджує теми любові, свободи та культурного взаємопроникнення [23].

Найголовніше те, яку роль у цих кінофільмах відіграв, власне, Микола Мащенко. Важливим напрямом його діяльності була підтримка молодих режисерів. Він вірив, що без нових імен та свіжих ідей українське кіно не зможе рухатися вперед. Тому він активно створював умови для дебютантів – допомагав їм із отриманням фінансування, надавав можливість працювати на кіностудії, організовував майстер-класи та зустрічі з досвідченими кіномитцями. Завдяки його ініціативам молоді режисери змогли реалізувати свої перші кінопроєкти, що стало поштовхом для нової хвилі українського кіно. Виділимо найголовніші речі. Підтримка Миколи Мащенко полягала у: залученні молодих акторів до головних ролей: він надавав можливість молодим талантам проявити себе в кінематографі. З його боку була також

підтримка дебютних проєктів. Ці проєкти надали можливість молодим фахівцям долучитися до масштабних кіновиробництв, отримати безцінний досвід та продемонструвати свої здібності. Микола Мащенко реалізовував також освітні заходи, сприяв створенню Театру-студії кіноактора при кіностудії, через яку ще раніше пройшли такі відомі актори, як Микола Гринько, Борислав Брондуков, Іван Миколайчук та ін. Цей театр-студія став платформою для навчання та професійного зростання молодих акторів і режисерів, надаючи їм можливість працювати під керівництвом досвідчених митців[15].

Одним із найзначніших проявів його громадської активності була участь у розвитку кінофестивалю «Молодість». Цей фестиваль став платформою для презентації робіт молодих кінематографістів та пошуку нових талантів. Микола Мащенко активно сприяв його розвитку, залучаючи міжнародних партнерів, підтримуючи молодих учасників і виконуючи обов'язки члена журі, оцінюючи конкурсні роботи. Він усвідомлював, що для українського кіно важливо мати майданчик, де б нові режисери могли б представити свої твори як вітчизняній, так і світовій аудиторії [18, с.321].

Треба визнати, що цей фестиваль має доволі значну історію. Він був вперше організований далекого 1970 р. Вадимом Чубасо і Віктором Іванченком як фестиваль студентських робіт кінематографічного факультету Київського інституту театрального мистецтва. На початку шляху – це був огляд короткометражних українських радянських фільмів і на ту пору митці навіть не уявляли, що через 50 років ці огляди перетворяться у великий міжнародний фестиваль і чи не найголовнішу кіноподію України. По суті це започаткувало славу історію Київського міжнародного кінофестивалю «Молодість»[9].

Починаючи з 1970-х рр. гостями «Молодості» традиційно були кінематографісти з Болгарії, Вірменії, Грузії, а з 1975 р. в конкурсі брали участь не тільки студентські роботи, а й повнометражні художні і документальні кінокартини. Саме з «Молодості» починали свій шлях у велике

кіно провідні кінематографісти України. Відрадно, що перше журі очолив якраз режисер відомих на весь СРСР фільмів «Як гартувалася сталь» та «Овод» Микола Мащенко. Цікаво, що нагодження навіть на зламів 1970-х і 1980-х було доволі скромним – переможці отримували кришталеві вази. Але з іншого по суті саме цей фестиваль під керівництвом Миколи Мащенка відкрив тогочасному союзному і світовому кінематографу такі відомі імена як: Вадим Абдрашитов, Володимир Бортко, Олександр Панкратов, Костянтин Лопушанський, Карен Геворкян, Юрій Мамін та ін. 1979 р. найвищу нагороду здобув фільм «Вавилон XX», режисером якого як відомо виступив відомий український радянський режисер Іван Миколайчук. Фільм, до слова, було знято на кіностудії ім. О. Довженка [8].

Якраз в часи «горбачовської перебудови» за очільництва голови журі (а по суті керівника) фестивалю Миколи Мащенка «Молодість» почав розширювати свою географію. У кінофестивалі відтоді почали брати участь країни Прибалтики, Казахстан, Азербайджан і що найважливіше – Німеччина (на той час ще НДР). У останні роки Союзу «Молодість» випустила нову генерацію документалістів, які сміливо «підіймали на поверхню» найбільш актуальні суспільні теми [18, с.323].

Із розпадом СРСР кінофестиваль отримав нові можливості розвитку у вже незалежній Україні. І без перебільшення головна заслуга тут лежить на Миколі Мащенку. 1993 р. кінофестиваль «Молодість» був зареєстрований як міжнародний фестиваль. Із середини 1990-х рр. головним партнером кінофоруму став телеканал «1+1», який допоміг вирішити окремі фінансові та організаційні проблеми «Молодості». Тобто ведемо до того, що Микола Мащенко проявив себе також у якості менеджера хоча був тоді вже людиною доволі солідного віку. Цікаво, що саме на «лихих» дев'яності припадають знакові події у розвитку цього кінофестивалю. Серед учасників «Молодості» 1990-х було багато знакових осіб та фільмів. Наприклад Брюно Дюмон (1997 р. до Києва привіз свою стрічку «Життя Ісуса», а 1999 р. отримав «Золоту пальмову гілку» на Каннському кінофестивалі за режисерську роботу

«Людство». Ален Берлінер, відмічений на «Молодості» призом за найкращий повнометражний дебют «Моє життя у рожевому» невдовзі став лауреатом найпрестижнішої кінопремії «Оскар». З ініціативи Миколи Маценка 1997 р. на фестивалі був установлений спеціальний приз за внесок у світове кіномистецтво. Його лауреатами у різний час ставали: голівудський режисер українського походження Едвард Дмитрик, італійський комедіограф Маріо Монічеллі, блискучий польський кінорежисер Єжи Гофман, маестро Етторе Скола та ін. Із 2001 р. президентом фестивалю «Молодість» став відомий український актор, народний артист України Богдан Сильвестрович Ступка [8].

Тож бачимо, що роль Миколи Маценка у становленні і розвитку кінофестивалю «Молодість» була визначальною, по суті без нього цей кінофорум не набув би міжнародного визнання та не привернув би уваги провідних світових режисерів.

Окрім своїх кінематографічних зусиль, він також займався літературною та педагогічною діяльністю. Написав декілька книг, у яких аналізував розвиток українського кіно, ділився власним досвідом і висвітлював історію кінематографа. Можемо виокремити наступні речі: «Зоря для матері» (1983 р.) (книга є збіркою оповідань, у яких автор досліджує людські долі, моральні вибори та вічну тему материнської любові). М.Маценко вділяє особливу увагу емоційним переживанням героїв, відображаючи складні відносини між матір'ю та дитиною. Твір відзначається тонким психологізмом та художньою глибиною. Головні персонажі змушені приймати складні рішення, які впливають не тільки на їхнє життя, а й на долю їхніх близьких. Книга має глибокий ліричний та філософський підтекст, змушуючи читача замислитися про цінності, які керують людським життям [37].

«Відьма-енкаведистка» (2000 р.) – роман, що розгортається в складні історичні часи – період радянських репресій. Це історія про долю жінки, яка змушена працювати на НКВС, виконуючи накази, які суперечать її совісті. Автор заглиблюється у психологію головної героїні, показуючи її внутрішню

боротьбу між почуттям обов'язку та людяністю. Через призму її переживань Микола Мащенко висвітлює тему страху, тоталітарного контролю та впливу політичних режимів на окрему людину. Це не просто історичний роман, а глибоке дослідження людської природи в умовах морального вибору [37].

«Остання атака» (2005 р.) – цей роман Миколи Мащенка присвячений подіям Другої світової війни, зокрема останнім дням німецько-радянської війни. М.Мащенко відтворює атмосферу фронту, передаючи напруту останніх атак, у яких вирішувалася доля солдатів. Герої книги стикаються зі смертю, втратами та відчайдушною боротьбою за життя. Автор віділяє увагу не лише військовим діям, а й внутрішньому світу героїв – їхнім роздумам, страхам та надіям. Через особисті історії солдатів М.Мащенко демонструє весь трагізм війни, її вплив на долі людей та моральні виклики, перед якими вони постають. Тож бачимо М.Мащенка не лише як талановитого режисера, а й вправного літератора[24].

Крім того М.Мащенко залишив помітний слід в педагогічній сфері. Він проводив лекції та курси для студентів кінематографічних факультетів, передаючи свої знання молодим кінематографістам і формуючи нове покоління українських митців. Його педагогічна діяльність була тісно пов'язана з Київським державним інститутом театрального мистецтва імені І. К. Карпенка-Карого – провідним українським навчальним закладом у сфері театру та кіно. У стінах цього інституту М.Мащенко ділився зі студентами не тільки теоретичними знаннями, а й безцінним практичним досвідом. Його лекції охоплювали широкий спектр тем: від основ режисури й драматургії до глибокого аналізу творчих процесів у кіновиробництві. Він навчав молодь бачити кіно як мистецтво, що здатне впливати на суспільство, формувати світогляд та передавати культурний код нації[10, с.4].

М.Мащенко вірив, що справжній режисер повинен не лише володіти технічними навичками, а й бути глибоко освіченою, духовно розвинутою особистістю. Тому на його заняттях студенти багато говорили про літературу,

історію, філософію – усе те, що допомагає краще розуміти людську природу та створювати правдиві, емоційно наповнені образи на екрані [6].

Особливо важливою була його увага до індивідуальності кожного студента. Він умів помічати у молодих людях таланти, які вони самі могли ще не усвідомлювати, і допомагав розкрити їх у творчій роботі. Студенти під його керівництвом знімали короткометражні фільми, працювали над сценами з класичних творів, експериментували з формою та жанрами. М.Мащенко завжди підштовхував до пошуку власного стилю, закликаючи не боятися новаторства й сміливих творчих рішень. Він також влаштовував для студентів перегляди та обговорення світової кінокласики, аналізуючи разом із ними режисерські прийоми, операторську роботу, специфіку монтажу та звукового оформлення. Такий підхід дозволяв студентам не лише вивчати кіномистецтво зсередини, а й розуміти еволюцію кінематографа як живого, постійно змінюваного процесу[17, с.100].

Важливою частиною його педагогічної діяльності була підтримка випускників уже після завершення навчання. М.Мащенко допомагав молодим режисерам знайти своє місце у професійному середовищі, рекомендував їх для роботи на кіностудії імені О.Довженка, сприяв участі у фестивалях та конкурсах. Його турбота про майбутнє українського кіно виходила далеко за межі аудиторії – він вірив у молоде покоління і робив усе можливе, щоб воно отримало шанс заявити про себе[25].

Таким чином, Микола Мащенко залишив неоціненний слід не лише у вітчизняному кінематографі, а й у серцях та творчості сотень студентів, які продовжили його справу, несучи українське кіно у світ. Його педагогічна діяльність стала прикладом справжньої відданості мистецтву та бажанням передати естафету натхнення наступним поколінням.

Наважимося на припущення, що завдяки саме старанням Миколи Мащенко українське кіно 1990-х рр.. змогло вижити в складні часи економічних змін та політичних потрясінь. Цю думку ніби кореспондує відомий український поет і сценарист Іван Драч, який зазначав: «Не можна

увиди сьогоднішнього кінематографічного буття без Миколи Маценка». Його діяльність залишила помітний слід у культурному житті країни, а його внесок у розвиток кінематографа продовжує впливати на сучасне українське кіно [15].

Із метою чіткішого осмислення творчості Миколи Маценка ми наважилися скласти таблицю ініціатив і громадської діяльності режисера. На наш погляд, такий підхід полегшить сприйняття громадської діяльності цього діяча. Таблицю пропонуємо нижче. Таб. 2.1. – Участь Миколи Маценка у громадських ініціативах, переглядати у додатках.

Одним із найважливіших аспектів діяльності Миколи Маценка стало керівництво Національною кіностудією ім. Олександра Довженка впродовж 1989–2004-х рр. Як ми уже відзначали вище у цей період український кінематограф переживав серйозну кризу через розпад СРСР, зменшення державного фінансування та втрату традиційних ринків збуту. М.Мащенко усвідомлював, що бездіяльність чиновників може призвести до знищення студії, тому взяв на себе відповідальність за її збереження [18, с.321].

Він зосередився на тому, щоб студія не лише вижила, а й продовжувала випускати якісні фільми, які відображали українську історію та сучасність. Завдяки його зусиллям були створені важливі картини для історії українського кіномистецтва, такі як «Богдан-Зиновій Хмельницький», які допомогли зберегти традиції національного кіно. Про цю картину ми детальніше опишемо нижче у розділі присвяченому творчій діяльності Миколи Маценка. Він також активно підтримував молодих режисерів, які могли реалізовувати свої ідеї на базі студії. Під керівництвом Миколи Маценка кіностудія імені Олександра Довженка не лише продовжувала свою діяльність у складні економічні та політичні часи, але й випустила низку значущих фільмів, що відображали українську історію та сучасність. Завдяки його зусиллям були створені такі важливі картини, як «Богдан-Зиновій Хмельницький» (2006 р.), яка допомогла зберегти традиції національного кіно. Микола Мащенко також активно підтримував молодих режисерів, надаючи їм можливість

реалізовувати свої ідеї на базі студії. Під його керівництвом кіностудія імені Олександра Довженка стала платформою для нових талантів, сприяючи розвитку українського кінематографа. Завдяки його діяльності, кіностудія не лише вижила, але й продовжувала випускати якісні фільми, що відображали українську історію та сучасність, зберігаючи та примножуючи традиції національного кіно[24].

Микола Мащенко також займався пошуком фінансової підтримки для кіностудії, лобіюючи державне фінансування кінематографа, співпрацюючи з меценатами та міжнародними організаціями, намагаючись залучити іноземні інвестиції. Його зусилля дозволили студії залишатися однією з провідних у Східній Європі, навіть у найскладніші часи [18, с.326].

Паралельно він очолював Національну спілку кінематографістів України, працюючи над реформуванням галузі. Він неустанно боровся за права режисерів і сценаристів, домагався збільшення державної підтримки, а також допомагав у створенні законодавчих ініціатив для розвитку кінематографа. Саме завдяки його активній участі були розроблені програми фінансування українського кіно, які діяли в «нульових» тобто в 2000-х роках. Одним з головних напрямків діяльності Миколи Мащенко було утвердження української культури та національного кінематографа як невід'ємної складової державної ідентичності. Він усвідомлював, що культура є не лише формою розваги, а й потужним інструментом формування національної свідомості. Саме тому він наполягав на тому, що українське кіно повинно бути справжнім українським не лише за місцем виробництва, а й за змістом, мовою та ідеями[25].

Активно підтримуючи проекти, що сприяли збереженню історичної пам'яті через кінематограф, він брав участь у створенні фільмів, які висвітлювали важливі моменти української історії, представляли національні традиції та популяризували українських героїв. Він також займався популяризацією українського кіно на міжнародній арені. Завдяки його

зусиллям українські фільми почали брати участь у міжнародних фестивалях, де здобували нагороди та визнання [29, с.60].

Окреме місце в діяльності Миколи Маценка займала боротьба за українську мову в кінематографії. В радянський період, а також у час коли російськомовний контент переважав в українських кінотеатрах, кінорежисер відстоював думку, що українське кіно має бути зняте українською мовою та відповідати культурницьким потребам українського народу. Наголошуємо, що йдеться про доволі непростий у мовному вимірі час. Він активно боровся у 1990-х рр. за квоти для українських фільмів у радянському кіно, захищав національний кінематограф і наполягав на тому, що кіно повинно бути складовою частиною державної культурної політики.[18, с.326].

Наприклад у фільмі «Шлях до Софії» Микола Мащенко відійшов від образу героя-одинака, зосередившись на боротьбі цілого народу. Він сам зазначав, що під час роботи над картиною довелося зіткнутися з новими творчими викликами. Його завданням було не лише відтворити масштабні історичні події 1877–1878 років, описані болгарським письменником С. Дічевим, а й розкрити причини цих подій, долі окремих персонажів та героїзм народних мас. Дотримання історичної правди змушувало режисера стримувати власну фантазію, водночас перетворюючи документальні факти на живу кінематографічну реальність.[25]

Фільм, до слова, зображає життя двох болгарських родин у часи визвольної боротьби. Родина Будинових прагнула незалежності Болгарії, тоді як Задгорські пристосовувалися до обставин задля власного збагачення. Долі братів Будинових склалися по-різному: Клемент, освічений у Росії, працював у турецькому госпіталі, здобуваючи довіру ворогів заради отримання важливих відомостей. Він залишався вірним патріотом. Андреа ж спочатку втрачав віру в революцію, але зрештою приєднався до повстанців у вирішальний момент [22, с.18].

Створюючи багатолюдну картину, М.Мащенко майстерно поєднав долі окремих персонажів із загальною історичною перспективою. Серед героїв –

представники іноземних держав, турецькі воєначальники та солдати, російські генерали й рядові воїни. Особливою подією стало звільнення Софії російськими військами, що стало можливим завдяки стратегічним маневрам. Після захоплення Плевни російська армія вирішила перетнути Балкани взимку, незважаючи на складні погодні умови. Нemoжливе стало можливим завдяки героїзму солдатів [11].

М.Мащенко доклав чимало зусиль, аби збалансувати масштабні батальні сцени та індивідуальні драматичні моменти. Він прагнув гармонії між загальним і особистим у сюжеті та візуальному ряді фільму. Впливом для нього стала картина «Третій удар» Ігоря Савченка, де масштабне історичне полотно вдало поєднувалося з окремими сюжетними лініями. Події «Шляху до Софії» тривають усього кілька тижнів, але в цьому періоді зосереджена багатотисячна енергія народного гніву[11].

Крім того М.Мащенко прагнув показати не просто батальні сцени, а глибокий внутрішній конфлікт: долі героїв відображали різні шляхи боротьби за свободу, і в цьому глядачі могли впізнати і власну історію. Наприклад, брати Будинови – це ніби дві сторони національної свідомості: той, хто завжди вірить у перемогу, і той, хто зневірюється, але зрештою знаходить у собі сили боротися далі[28].

Сама структура фільму, де особисті драми переплітаються з історичними подіями, перегукується з реальним життям. Українське кіно також переживало кризу самоідентифікації, і М.Мащенко ніби показував, що навіть у найтемніші часи боротьба за власну культуру й свободу завжди має сенс [29,с.59].

Вибір цього фільму для детальної розповіді – це спосіб підкреслити масштабність режисерського таланту М.Мащенко. Він не просто знімав історичні картини – він через мистецтво говорив про універсальні цінності, які були особливо важливі для українців у період становлення незалежності. У кожній сцені «Шляху до Софії» відчувається ця віра в народ як головного

творця історії, і саме це робить фільм таким знаковим у контексті не лише болгарського, а й українського кінематографа[18, с 326].

Отже, організаційна діяльність і вплив Миколи Маценка на культурне середовище залишили глибокий і тривалий слід. Він не лише працював у сфері кіномистецтва, а й формував культурну політику країни, захищав національні інтереси, виховував нові покоління митців і популяризував українську культуру на міжнародному рівні. Його внесок важко переоцінити, оскільки саме завдяки таким людям українське мистецтво змогло вижити в складні часи і продовжує розвиватися сьогодні [8].

Уважаємо, що Микола Мащенко як громадський діяч – недооцінений. Він все ж більш відомий як режисер хоча без нього, без його впливу українському кіномистецтву було б дуже непереливки у лихих 1990-х рр. Одним із найважливіших аспектів діяльності Миколи Маценка стало керівництво Національною кіностудією ім. Олександра Довженка впродовж 1989–2004-х рр. Тобто у дуже непевний час, коли кіно не могло якісно розвиватися через економічну скруту, невірний розподіл бюджету – на кіно виділяли неспівмірно небагато грошей. Тут можна лише солідаризуватися зі словами знаменитого українського поета і сценариста Івана Драча, що без Миколи Маценка український кінематограф 1990-х не вижив би.

РОЗДІЛ 3. ВНЕСОК МИКОЛИ МАЩЕНКА У РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО КІНЕМАТОГРАФУ

Як ми вже відзначали вище із 1989 по 2004 рр. Микола Мащенко очолював кіностудію імені Олександра Довженка – найбільшу на той час кінематографічну студію в Європі. За цей час він також був, як нами повідомлялося, головою Національної спілки кінематографістів України. Під його керівництвом кіностудія отримала статус національної. Однак, попри новий статус, студія неодноразово ставала об'єктом зазіхань на її територію, зокрема на знаменитий сад, посаджений самим Довженком. Варто додати, що вперше М.Мащенко прийшов на кіностудію у 1957 р., коли там проходили зйомки фільму про Павку Корчагіна. Через два десятиліття його режисери-помічники, Олександр Алов і Володимир Наумов, вирішили створити нову екранізацію «Як гартувалася сталь», щоб надихнути радянську публіку в непрості часи [11].

Розкриття сутності фільму «Як гартувалася сталь» Миколи Мащенко відбувається, через тему героїзму й самопожертви. У центрі сюжету – історія Павла Корчагіна, юнака, який із перших років свого свідомого життя занурюється в атмосферу революційних змін, війни, нестабільності та боротьби. Його шлях – це шлях постійної самоперевірки, подолання болю, зневіри та фізичних обмежень. Павло жертвує власним комфортом, здоров'ям і особистим щастям заради високої мети – служіння народові та ідеї соціальної справедливості. Його вчинки, попри зовнішню суворість, продиктовані глибокою вірою в краще майбутнє та переконаністю, що тільки через самовіддану працю і боротьбу можна змінити світ[18, с.321].

Образ героя надихає тим, що навіть у найважчі моменти він не здається, не дозволяє собі опустити руки, а, навпаки, знаходить нову силу в слові – коли фізично вже не може діяти, він починає писати, щоб передати іншим свою віру, досвід і силу духу.

Нам слід зазначити що не менш глибинним виміром фільму є зображення сили волі та внутрішньої стійкості людини. Павло – це не лише

воїн революції, це також людина, яка щодня, щохвилини гартується, як сталь у вогні. Його боротьба – це не тільки боротьба на фронті чи у трудовому колективі, це ще й боротьба із самим собою, зі своїми слабкостями, болем, розчаруванням. Його дух виявляється сильнішим за тіло: навіть будучи паралізованим, він не дозволяє собі жити пасивно. Саме через це фільм несе глибоке філософське послання — найбільша перемога людини можлива тоді, коли вона перемагає себе. Ідея гарту як шляху до справжньої сили проходить через весь твір і робить його не просто історією одного життя, а символом незламності людського духу [8].

Фільм Миколи Мащенка «Як гартувалася сталь» справляє враження не лише масштабом ідеї, а й глибиною акторської гри, яка робить цю екранізацію живою та щемливою. Особливо виразно це помітно в образі Павла Корчагіна, якого втілює Володимир Конкін. Його гра – це не просто передача тексту чи демонстрація характеру. Він буквально проживає роль, наповнюючи її болем, жагою до життя, відданістю. У нього в очах завжди присутнє щось глибше – боротьба не лише з хворобою, ворогами чи труднощами, а й зі своїм внутрішнім сумнівом. Через Конкіна Павло постає не як сухий образ ідеального революціонера, а як дуже справжній, емоційно тонкий і трагічний герой, який проходить крізь усе – війну, втрати, зраду, самотність [12, с.29].

Також не слід ігнорувати образ Тоні Туманової в інтерпретації Наталії Сайко який викликає складні почуття. З одного боку, її героїня чарівна, вихована, інтелігентна – складається в голові образ дівчини, яка змалку звикла до затишка, книг, музики, тонких матерій. Але її зв'язок із Павлом руйнується не тому, що хтось із них поганий, а тому, що вони – з абсолютно різних світів. У грі Сайко багато стриманості, і це влучно: вона не демонструє емоції відкрито, бо як вище зазначено її героїня живе в іншій системі координат, де почуття не завжди мають силу переважити принципи чи страх перед змінами. Саме ця внутрішня дистанція, яку Сайко чудово передає, стає вирішальною – Тоня втрачає Павла ще до того, як усвідомлює це [7].

Костянтин Степанков у ролі Жухрая створює образ, який свого роду не кричить про свою силу – вона ніби мовчазна, впевнена, але відчутна. Його герой – наче камінь серед хвиль, опора, яка не хитнеться, коли навколо все змінюється. У його погляді, у скупих репліках – досвід, пережите, втрачене і здобуте. Саме завдяки такому персонажу, як Жухрай, у Павла з'являється відчуття напрямку, сенсу в боротьбі. Це той рідкісний випадок, коли наставник не домінує, а допомагає іншому вирости [18, с.323].

У виконанні Степанкова Жухрай постає символом тієї справжньої внутрішньої сили, яка не потребує пафосу чи гучних заяв. Його авторитет народжується з особистої цілісності, із відповідальності перед собою й іншими. Це особливо важливо у контексті твору, де світ розбалансований, де моральні орієнтири легко втрачаються. Жухрай своїм прикладом показує Павлу і глядачам: справжня боротьба – це не лише зовнішній бій, а передусім внутрішнє стояння на своєму[8].

Цікаво, що в образі Жухрая простежується своєрідна "тиха педагогіка" — вміння бути поруч у потрібний момент, не тиснути авторитетом, а надихати власною незламністю. Завдяки такій взаємодії Павло не перетворюється на бездумного виконавця, а стає особистістю, здатною самостійно обирати і тримати удар. Крім того, Жухрай у виконанні Степанкова не є ідеалізованою фігурою. Його стриманість і навіть деяка замкненість натякають на власні глибокі травми і втрати. Це не людина, яка просто знає, як правильно, а людина, яка дорого заплатила за свої переконання. Саме це робить його по-справжньому живим і переконливим [7].

Не менш яскравим є образ Артема у виконанні відомого українського радянського Михайла Голубовича. Він – нагадує свіже повітря: щирий, сильний, прямий. У ньому немає ані тону фальші, він не грає революціонера, він ним є. Це той друг, з яким всім нам хочеться йти до кінця, бо знаєш: він не зрадить, не зламається, буде поряд у найважчий момент. Голубович не «грає доброго героя» – він просто поводить так, ніби в цьому немає нічого особливого. І саме це робить його роль живою, переконливою. Кожен із

перерахованих акторів не просто виконав свою роль – вони наповнили фільм справжнім змістом, людським болем і глибиною, яку глядачеві важко не відчувати. Завдяки їм історія Павла Корчагіна – це не просто сюжет з минулого, а глибоко особиста розповідь про пошук себе, віру, втрати і те, що насправді тримає людину в житті. Головну роль виконав відомий радянський актор Володимир Конкін [8].

Цей фільм дуже яскраво показав творчу кінорежисерську вдачу Миколи Мащенка, його справжність при розкритті людей, відчуття «непідробленості» героїв, вміння як кіномитця бачити актора, який розкриває певний образ. Крім того цей фільм дуже добре показав М.Мащенка як психолога.

Та найбільше Микола Мащенко пишався своїм фільмом про матір, створеним на основі його новели «Руки». Він вважав свою маму справжньою «великомученицею», адже вона відпрацювала в колгоспі 45 років. «Руки» між іншим – це новела Миколи Мащенка, яка має глибокий особистий та емоційний підтекст. Вона присвячена, як ми відзначали вище, матері кінорежисера, яку він вважав великою працелюбкою, адже вона майже півстоліття віддала радянському колективному господарству, не шкодуючи власних сил і власного здоров'я. Через цей твір автор передає свою шану, повагу та водночас гіркоту усвідомлення важкої долі простої жінки, яка присвятила своє життя праці [28].

Збереглася наступна історія. Одного разу перед приїздом друзів із Києва М.Мащенко вирішив у прямому розумінні цього слова відмити мамині руки, що потемніли від важкої фізичної праці. Він щіткою тер їх, намагаючись повернути їм чистоту, але зморшки ставали ще помітнішими. У цей момент до нього прийшло різке та болісне усвідомлення: ці мамині руки – не просто символ фізичної праці, а відбиток життя, сповненого труднощів, боротьби та самопожертви. Мати вірогідно зрозуміла його почуття, і йому стало навіть соромно за свою спробу приховати сліди її нелегкого життя[25]

Ця історія, на наш погляд, наповнена глибоким драматизмом і людяністю. Вона говорить про любов до батьків, про невидиму, але безмежну

жертву, яку вони приносять заради своїх дітей, і про постійну силу справжньої відданості. Це не просто вірогідно новела про матір, а своєрідна сповідь сина, який усвідомив цінність її життя через просту, але таку промовисту і виразну фізіологічну і духовну складову – руки, що ввібрали в себе всю історію її важкої долі мами. До слова, тут на наш погляд варто додати, що Микола Мащенко був наймолодшим із семи дітей у родині. Коли йому виповнилося 19 днів з моменту народження, його батько, машиніст, трагічно загинув. Ця втрата залишила глибокий слід у його житті, що пізніше безпосередньо відобразилося і в його творчості [12].

Окрема мова про фільм Миколи Мащенко «Комісари», що вийшов «з-під камери» режисера 1969 р. Ця робота представляє собою історико-драматичний сюжет, знятий режисером Миколою Мащенком на кіностудії імені Олександра Довженка. У головних ролях знялися відомі актори Олексій Ейбоженко, Володимир Волков, Леонід Бакштаєв та інші. Варто зазначити те, що фільм переносить глядача у часи громадянської війни в Україні, коли група червоних комісарів змушена боротися не лише з ворогами, а й із внутрішніми конфліктами та моральними дилемами. Основний сенс картини полягає в дослідженні революційної свідомості та жертвності заради ідеалів. Проблематика фільму зосереджена навколо важкого вибору між ідеологією та реальністю, а також на осмисленні природи революції та її наслідків. Ця картина є зразком радянського кінематографа, який намагається переосмислити роль комісарів у боротьбі за новий світ [11].

На нашу думку, серед головних героїв особливо яскраво вирізняється Федір Лукачов у виконанні Костянтина Степанкова. Його герой – людина, що пройшла важкі випробування війною, але все ще має в собі глибоку людяність. Він не фанатик, а радше мислитель, який прагне розібратися в сенсі змін, що відбуваються. Його противагою виступає Григорій Громов, якого зіграв Іван Миколайчук. Це персонаж молодший, енергійний, з вірою в ідеали революції, з бажанням будувати новий світ і власними руками формувати справедливість. Він – втілення тієї сили, яка ще не втратила романтичного запалу, але вже

починає стикатися з реальністю, де не все так чорно-біло. В свою чергу, Лариса Кадочникова у ролі Олександри (Шури) додає до стрічки не лише жіночої чуттєвості, але й інтелектуального виміру. Вона – вчителька, інтелігентка, яка намагається поєднати ідеї гуманізму зі складною реальністю нової влади. Її персонаж часто опиняється між суперечностями, символізуючи ту частину суспільства, яка не одразу прийняла радикальні зміни, але не змогла залишитися осторонь[7].

У фільмі також з'являється отаман Коцур, образ якого втілив вже зазначений нами вище Михайло Голубович. Його присутність нагадує, що громадянська війна ще не завершена в душах людей. Він – уособлення іншого світу, який не зник, а просто відійшов у тінь, чекаючи моменту для останнього пострілу. Цей персонаж стає ускладненням сюжетної лінії що в свою чергу додає внутрішньої напруги, демонструючи, що будівництво нового не може відбутися без переосмислення минулого. У свою чергу Борислав Брондуков у ролі Дмитра Ковалю створює більш легкий, людяний образ, який врівноважує драматизм фільму та контрасти персонажів. Його герой нагадує, що навіть у найтяжчі часи залишаються речі, які тримають людей разом – гумор, підтримка, співчуття [8].

Сутність фільму розкривається не лише через діалоги чи сюжетні повороти, а через вище перераховані глибокі емоційні стани персонажів. Це не просто історія про курс комісарів – це кіно про те, як важко залишитися людиною в час, коли все навколо змінюється. Це розповідь про внутрішню боротьбу, про віру і сумніви, про те, як світла ідея може зіткнутися з жорстокою дійсністю. Також ми не можемо не відмітити те що Мащенко вдалось гарно зобразити не пафос революції, а її складний, суперечливий людський вимір, що дозволяє глядачеві замислитися про історію не як про абстракцію, а як про особистий досвід багатьох людей.

Слід додати до вище згаданого про мінісеріал Миколи Маценка «Як гартувалася сталь» (1973–1975), що саме став справжнім кіношедевром радянської доби і збирав свого часу біля екранів тисячі глядачів по всьому

Радянському союзу. Проблематика картини розглядає ціну відданості революції, роль людини у змінах суспільства, моральний вибір і силу волі перед лицем фізичних та духовних страждань. Фільм став культовим, оскільки відобразив дух часу та ідеали радянської молоді. Саме згадавши про проблематику цієї екранізації ми зауважимо що М.Мащенко залишався вірним собі – психологізм, акценти на вольових якостях героя, тонка гра із менторством глядачеві, вміння будувати кінообрази та портрети історичних осіб тощо.[28]

Окремо слід згадати про ще один культовий фільм Миколи Мащенко – «Овод», що вийшов у світ у 1980 р. Цей історико-драматичний фільм М.Мащенко, створений на кіностудії імені Олександра Довженка за романом Етель Ліліан Войнич. Головні ролі виконали киянин Андрій Харитонов, росіянка, дочка відомого співака Анастасія Вертинська, виходець з України Сергій Бондарчук, Веніамін Смехов, українець Костянтин Степанков, його дружина Ада Роговцева (Роговець) та ін. Фільм розповідає про юнака Артура Бертоне, який після зради близьких, особистої драми, розчарування світом стає революціонером під псевдонімом «Овод» та бореться проти австрійського режиму в Італії у XIX столітті. Сенса фільму полягає в показі трансформації особистості під впливом зради, болю та боротьби за свободу. Проблематика охоплює конфлікт між вірою та реальністю, силу людської волі, жертвність та непримиренність до несправедливості [18, с.325].

Це один із найкращих радянських фільмів, який порушує питання морального вибору та долі людини в історичних катаклізмах. Варто виокремити і занести до активу М.Мащенко – підбір знаменитих акторів, в тому числі авторитетного, маститого і шанованого С.Бондарчука, А. Вертинську та ін. Майстерність передавати драматичні відтинки історичних людей, «читати психологію людей», шукати і знаходити гротескні форми тощо. Дійсно, вповні проявився талант Миколи Мащенко. [6]

Крім того, на наш погляд, робота над фільмом розкрила М.Мащенко як непоганого знавця історії адже не просто не фахівцеві за освітою розкривати

історичні перипетії середини XIX ст. Звісно що у М.Мащенко були радники серед істориків але цей сегмент також ймовірно варто занести до його активу.

Головну роль Артура Бертон, який згодом перетворюється на легендарного революціонера Овода, виконав Андрій Харитонов. Його персонаж – молода людина з тонкою душевною організацією, яка проходить шлях від наївного ідеаліста до безкомпромісного борця. Після зради близьких, зокрема кардинала Монтанеллі, якого Артур вважав духовним наставником, він втікає, змінює ім'я і повертається, аби продовжити боротьбу вже під новою маскою. Харитонов настільки глибоко вжився в образ, що його виконання досі вважається еталонним [11].

Образ Джемми, коханої Артура, втілила Анастасія Вертинська. В її героїні поєднано силу, рішучість і водночас – трагічну глибину, адже вона втрачає коханого, не знаючи правди, а потім бачить, як змінилася людина, яку вона колись любила. Джемма стає не тільки супутницею в боротьбі, але й символом жіночої витримки у вирі революції.[9]

Додано примітку [1]: об'єднат

Лоренцо Монтанеллі, в ролі якого знявся Сергій Бондарчук, – фігура складна і суперечлива. Кардинал, який є рідним батьком Артура, стоїть перед жорстоким вибором між вірою, обов'язком і батьківською любов'ю. Його внутрішній конфлікт – одна з ключових ліній фільму. Монтанеллі – не просто антагоніст, він жертва власних переконань і суспільної ролі.

Сутність фільму «Овод» полягає у глибокому осмисленні теми самопожертви, боротьби за свободу та правду, а також особистої відповідальності. Це історія про те, як болісно народжується справжня особистість, як зрада і біль стають ґрунтом для нового життя, і як революція проходить не лише на вулицях, а й у серцях.

Фільм не лише передає дух часу, а й вражає акторською грою, глибокими діалогами, візуальними образами і музикою, яка підсилює драматичність. Це один із найкращих прикладів радянського історико-психологічного кіно, яке заслуговує на увагу навіть сьогодні.

Згадуючи сюжет слід зазначити що він розгортається навколо юнака Артура Бертоне, ідеаліста, який захоплюється ідеями свободи та національного визволення Італії. Його життя змінюється назавжди після болючої зради з боку найближчих людей: Джемми – коханої, яка відвертається від нього, друзів-революціонерів, які підозрюють його у зраді, і кардинала Монтанеллі – його духовного наставника, який виявляється його справжнім батьком, але приховує правду. Артур, вражений морально, інсценує свою смерть і зникає. Минувши роки, Артур повертається до Італії під новим іменем – Феліче Ріварес, більше відомим як Овод. Він уже не наївний юнак, а загартований життям, рішучий борець за свободу, який висміює владу у своїх памфлетах і бере участь у підпільній революційній боротьбі. Джемма не впізнає в ньому Артура, однак між ними знову виникає емоційна напруга. Вона захоплюється його силою духу, але не здогадується, що це той самий чоловік, якого колись любила [10, с.4].

Водночас кардинал Монтанеллі, вже літній і втомлений, зустрічається з Оводом, не знаючи, що перед ним його син. Відкриття цієї правди роздирає його серце: між любов'ю до сина і обов'язком перед церквою він виявляється безсилим. Він не може ні відмовитись від своєї позиції, ні врятувати Артура. Кульмінація фільму – арешт Овода. Його піддають тортурам, але він не ламається. Навпаки, він приймає смерть як свідомий акт протесту, як останній жест непокори. Кардинал намагається переконати його прийняти помилування, але Овод відмовляється. Його страчують, а Монтанеллі, повністю зламаний, помирає під час богослужіння.

Слід згадати також фільм «Кому вгору, кому вниз» (1991 р.). Це драматична картина Миколи Машенка також створена на кіностудії імені Олександра Довженка. У головних ролях знялися відомі українські і російські актори – Богдан Ступка, Сергій Бондарчук, Юрій Назаров, Олександр Белявський та ін. Фільм є глибоким філософським роздумом про долю людини в умовах руйнування старих ідеалів. Історія розгортається в період кардинальних змін, коли герої опиняються перед вибором: пристосуватися до

нових реалій або залишитися вірним своїм переконанням. Сенса фільму полягає у розкритті трагедії людської душі, що опинилася на роздоріжжі між минулим і майбутнім. Проблематика картини зосереджена на пошуках істини, моральному виборі та неминучості змін. Фільм вразив глядачів своєю атмосферою, символізмом та актуальністю для переломного моменту в історії СРСР і України [9].

Фільми Миколи Мащенка охоплюють широкий спектр тем, які відображають історичні події, мають виразний моральний підтекст, «продукують у глядача» боротьбу за ідеали та глибокі внутрішні переживання особистості. Його роботи, як видається, є не лише художніми творами, а й такими собі суспільними висловлюваннями, що в особливий спосіб впливали на свідомість глядачів у різні періоди історії. Таким чином можна характеризувати фільм М.Мащенка «Зона» (1988 р.). Це один із перших радянських фільмів, що відверто показав реалії тюремної системи. Він викликав значний суспільний резонанс, оскільки відкрито демонстрував проблеми насильства та пригнічення особистості в радянській пенітенціарній системі. Прикметно, що навіть у часи «перебудови» М.Мащенко не боявся підіймати на поверхню важливі і «гостросюжетні» теми. Це відповідно характеризує його постать [38].

Окрема мова про його фільм «Богдан-Зиновій Хмельницький» (2008 р.), що також справив вплив, адже це був один із небагатьох українських фільмів, що масштабно висвітлював події Хмельниччини. Стрічка сприяла формуванню національної ідентичності та привертала увагу до історичних коренів України хоча і не викликала грандіозного глядацького фурору в Україні. Напівзабутий фільм «Шлях до Софії» (1978 р.) – це був спільний радянсько-болгарський проєкт, що до певної міри поглиблював культурні зв'язки між країнами. Фільм допоміг популяризувати болгарську історію та культуру серед радянського глядача [35].

Тематика його фільмів найчастіше зосереджена навколо революційних подій, війни, соціальних змін та людської долі в умовах жорстких суспільних

трансформацій та випробувань. Наприклад, у «Комісарах» показано трагічний вибір людей, які вірили у революцію, але зіткнулися з жорстокою реальністю громадянської війни. Як ми вже відзначали вище, Микола Мащенко у притаманному йому стилі умів навіть у радянський час зобразити самотність конкретної людини, побачити внутрішній світ особистості. Це дійсно був стиль режисера.

У своєрідній кіноепопеї «Як гартувалася сталь» головний герой є символом незламної волі та самопожертви заради спільного блага. «Овід» досліджує тему зради, трансформації особистості та боротьби за свободу, а кінофільм «Кому вгору, кому вниз» порушує філософські питання про роль людини у період кардинальних і вагомих змін суспільного устрою [6].

Значення фільмів Миколи Мащенка для суспільства полягає в тому, що вони слугували не лише способом відображення історичних подій, а й своєрідним засобом формування світогляду. Його кіно навіть у радянський час було спрямоване на виховання патріотизму, моральних якостей та цінностей і відповідальності за вибір, який робить людина. У радянську епоху його роботи підтримували ідеологічні наративи про героїзм і самопожертву, тоді як у незалежній Україні вони набули нового значення як переосмислення історії та людських доль. У цьому, на наш погляд, і є головне значення його фільмів і творчості назагал.

Окрім історичних і політичних тем, М.Мащенко торкався і глибоко особистих мотивів, що робило його фільми емоційно насиченими. Наприклад, у новелі «Руки» він показав зв'язок поколінь, біль за важку долю матері та усвідомлення власної відповідальності перед батьками. Наприклад «Мамо, рідна, єдина...» стрічка перегукується з новелою «Руки», у якій Мащенко передає свою шану матері, що тяжко працювала все життя. «Вінчання зі смертю» (1992 р.) через цей фільм Мащенко висловив біль за покоління, яке пережило війну, передаючи особисті переживання[23].

Таким чином, його кінематограф є не просто відображенням подій, а діалогом із глядачем, який змушує задуматися про моральні цінності, сенс

життя та вплив історичних катаклізмів на долі людей. Його фільми залишаються важливими культурними та історичними артефактами, що без сумніву формували суспільну свідомість у різні епохи.

Якщо підсумувати, то можна зробити своєрідний дайджест із кар'єри Миколи Мащенка. 1960-ті роки – це початок кар'єри та перші прояви режисерського таланту М. Мащенка. Він тоді почав свою діяльність на кіностудії ім. О. Довженка у 1957 р., але перші серйозні роботи з'явилися у 1960-х. Його ранні фільми відображали поєднання традицій українського поетичного кіно з соціальною реальністю. Стрічка «Комісари» (1969 р.) стала знаковою для українського історичного кіно, оскільки висвітлювала події громадянської війни в Україні не лише як героїчну боротьбу, а й розглядала події через призму особистих трагедій[12].

У 1970-их роках відбулося формування режисерського стилю та масштабність тем його робіт. Найгучнішою роботою М.Мащенка цього періоду стала екранізація роману Миколи Островського «Як гартувалася сталь» (1973–1975). Це був не просто кінопроект – фільм став символом цілої епохи та отримав визнання в СРСР і за його межами. Він продемонстрував можливості українського кіно у створенні великих епічних драм і став своєрідною візитівкою для радянського кінематографа. Історична драма «Шлях до Софії» (1978–1979 рр.) засвідчила, що українська кіноіндустрія здатна створювати масштабні міжнародні проекти. Співпраця з Болгарією розширила можливості студії Олександра Довженка, а сам фільм отримав позитивні відгуки як в Україні, так і за кордоном[38].

У 1980-х рр. відбулося розширення тематичного діапазону майстра режисерського пюпітру. Фільм «Овід» (1980 р.) – це ще один знаковий фільм, який не лише продовжив традицію екранізації літературної класики, а й підняв питання революційної самосвідомості та морального вибору. Завдяки цьому фільму українське кіно стало значно впізнаванішим на міжнародній арені. (Хоча чого правди діти, це був російськомовний фільм і задіяними у ньому

були переважно російські артисти). Його показували в багатьох країнах Європи, зокрема у Франції, Німеччині та Італії[10, с.3].

1990-ті роки – це радше перехідний період для українського кіно. На тлі розпаду СРСР та серйозної економічної кризи українське кіно опинилося у складному становищі. Микола Мащенко як голова кіностудії ім. О. Довженка та Національної спілки кінематографістів України активно боровся за збереження українського кіновиробництва. Він наполягав на введенні квот для українських фільмів і підтримці національного кінематографа. Його фільм «Кому вгору, кому вниз» (1991 р.) став віддзеркаленням епохи змін, показав руйнування старого порядку та пошуки нових орієнтирів[29].

У 2000-х рр. свого роду відбулося повернення до історичної тематики кінофільмів. Останньою значною роботою М. Мащенка став фільм «Остання атака» (2005 р.), присвячений подіям Другої світової війни. Він продовжував розвивати традицію реалістичного військового кіно, наголошуючи на моральних дилемах та трагізмі війни [23].

Можна сміливо констатувати, що М. Мащенка високо цінували не лише в Україні та СРСР, а й за його межами. Його фільми брали участь у міжнародних фестивалях, де отримували високі позитивні рецензії. Європейські критики відзначали його вміння поєднувати історичну достовірність із глибоким психологізмом персонажів. Французькі кінокритики називали «Овід» однією з найкращих екранізацій революційної класики. У Болгарії «Шлях до Софії» сприйняли як еталон спільного кіновиробництва між соціалістичними країнами.

Окрім режисерської роботи, М. Мащенко багато зробив для розвитку українського кінематографа як управлінець і педагог. Він очолював кіностудію ім. О. Довженка із 1989 по 2004 рр. (тобто у дуже непростий для розвитку кіно період) і за час його керівництва студія отримала статус національної, а працівники отримали 150 квартир. Це демонструє силу М. Мащенка як менеджера. Також він викладав у Київському національному

університеті театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, де виховав нове покоління українських кіномитців[25].

Його діяльність допомогла українському кінематографу пережити кризові періоди та зберегти національні традиції у кіномистецтві. Варто сміливо підсумовувати що він був одним із тих, хто заклав підвалини сучасного українського кіно, виступаючи за його незалежність і розвиток. Його фільми стали важливою частиною культурної спадщини, залишаючи помітний слід у світовому кінематографі.

Виходячи з усього вище зазначеного ми з повною впевненістю робимо висновок що Микола Мащенко зробив неоцінний внесок у розвиток українського кінематографу та ставлення українського народу, збагачуючи його глибокими ідейно-художніми творами та розкриваючи гострі теми для людей тим самим приваблюючи нового глядача. Його фільми «Овід», «Як гартувалась сталь» та «Комісари» стали визначними прикладами екранізації творів із потужним патріотичним та моральним звучанням. Завдяки режисерській майстерності Мащенко, українське кіно отримало новий рівень не тільки драматизму, емоційної напруги та ідейного змісту, що дозволило йому увійти в скарбницю національного та світового мистецтва а ще майстерні акторські склади які М.Мащенко підбирав для своїх екранізацій.

РОЗДІЛ 4. РОЛЬ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ У ВИВЧЕННІ ПОСТАТЕЙ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЗНАЧЕННЯ

Позакласна робота в системі освіти є дієвим інструментом формування не лише предметних компетентностей, але й світоглядних орієнтирів учнів. Вона сприяє створенню умов для глибшого пізнання історико-культурної спадщини та активного залучення учнів до процесу формування власної громадянської ідентичності. Особливо актуальною така діяльність є в умовах модернізації змісту освіти та впровадження Концепції нової української школи, де ключовими є особистісний розвиток і патріотичне виховання[5].

Позашкільна освіта в Україні регламентується Законом України «Про позашкільну освіту» (2000), де вона визначається як вид освітньої діяльності, що створює умови для творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку дітей і молоді. Закон наголошує на добровільності, гнучкості та практичній орієнтованості такого навчання, що робить його надзвичайно ефективним інструментом для виховання цілісної особистості. Зокрема, п. 3 ст. 1 цього закону трактує позашкільну освіту як засіб «формування соціального досвіду» дітей [1].

Вивчення постатей національного значення, зокрема таких, як кінорежисер Микола Мащенко, через позакласну роботу дозволяє забезпечити неформальне, емоційно забарвлене сприйняття історії, літератури, культури. Це створює умови для формування у школярів інтересу до українського мистецтва та глибшого розуміння історичних процесів. Позакласна діяльність пов'язана з культурою, стимулює учнів до самостійного мислення і розвитку ціннісної свідомості [5].

Роль педагога полягає у виборі змісту та форми заходів, що відповідатимуть віковим, психологічним та пізнавальним потребам школярів. Серед найбільш дієвих форм – краєзнавчі гуртки, кіноклуби, літературні об'єднання, проектна діяльність, соціальні акції, творчі конкурси, участь у благодійних та культурних ініціативах. Кожна з цих форм дозволяє

реалізувати потенціал особистості через активну діяльність, висловлення думки, командну співпрацю і відповідальність [46, с.28].

Особливо ефективною є робота у гуртках краєзнавчого або патріотичного напрямку. В таких об'єднаннях учні можуть досліджувати біографії видатних діячів, готувати мультимедійні презентації, писати реферати або есе про творчу спадщину постатей, як-от Микола Мащенко. Наприклад, можна організувати позакласний проект «Мистецтво як пам'ять», де учні аналізуватимуть, як кінематограф впливає на формування історичної свідомості, використовуючи фільми Мащенка як джерело [33, с. 55].

Сучасні ІТ-інструменти також можуть бути інтегровані у позакласну роботу: створення буктрейлерів, подкастів, інтерв'ю з культурними діячами, запис відеорецензій на фільми. Такі формати сприяють розвитку медіаграмотності, критичного мислення та навичок міжособистісної комунікації[2].

Згідно з дослідженнями педагогів, найбільш результативними в межах історико-краєзнавчих гуртків є такі напрями роботи: екскурсійна та експедиційна діяльність, вивчення документальних джерел, архівів, пошуково-дослідницька робота, організація та проведення зустрічей із ветеранами, митцями, родичами історичних діячів, підготовка шкільних експозицій та участь у конкурсах МАН[32, с. 144].

Індивідуальна робота в межах гуртка дозволяє глибше опрацьовувати матеріал. Учні можуть готувати виступи, реферати, біографічні дослідження, вивчати фонди шкільних музеїв або архівні документи. Саме така самостійна пізнавальна діяльність дає можливість формувати компетентнісну модель випускника — з розвиненими навичками дослідження, аналізу, аргументації [45, с.17].

Форма подачі матеріалу в межах позакласної діяльності повинна бути гнучкою. Це можуть бути круглі столи, рольові ігри, історичні дебати, майстер-класи, ток-шоу, міні-конференції, навіть художні вистави. Наприклад, сценічна реконструкція епізоду з фільму Мащенка може бути

ефективним способом емоційного включення учня в культурно-історичну проблематику[33, с.86].

Педагогічна цінність творчості Миколи Мащенка полягає в її багатовимірності: вона не лише художньо виразна, але й ідеологічно насичена. Його герої — це борці за ідею, за гідність, за правду. У контексті сучасного суспільства, де формується новий наратив української ідентичності, звернення до постатей подібного масштабу є особливо важливим. Саме тому творчість Мащенка повинна зайняти чільне місце в позашкільному вихованні[11].

Позакласна робота є важливою формою освітньої діяльності, яка дозволяє розширити межі навчального процесу та поглибити інтерес учнів до окремих тем, зокрема історико-культурного спрямування. Особливе значення вона набуває у контексті національно-патріотичного виховання, що є одним із ключових завдань сучасної української школи [26].

Закон України «Про позашкільну освіту» визначає її як складову частину системи освіти, яка сприяє творчому, інтелектуальному та духовному розвитку особистості через вільний вибір форм і змісту освітньої діяльності. В умовах війни та інформаційних викликів, що постають перед українською молоддю, позашкільна освіта має стати платформою для формування активної громадянської позиції[1].

Гурткова та секційна діяльність з історичного краєзнавства є важливою складовою позакласної роботи. Вона може реалізовуватися у формі учнівських проєктів, пошукових експедицій, роботи з архівами, створення музейних експозицій. Такі форми діяльності сприяють формуванню історичної свідомості, пізнавального інтересу, навичок дослідницької роботи [20].

Історико-краєзнавчі заходи, присвячені постатям національного значення, як-от кінорежисер Микола Мащенко, можуть мати великий вплив на формування ціннісних орієнтацій школярів. Його фільми можуть бути використані в межах тематичних тижнів, виховних годин, літературно-мистецьких вечорів тощо. Наприклад, після перегляду стрічки «Борислав

сміється» учні можуть підготувати аналітичні доповіді або інсценізацію окремих епізодів [33, с.87].

Основне завдання педагога – створити умови, у яких дитина відчуватиме себе співучасником процесу, а не пасивним спостерігачем. У сучасній практиці доцільно поєднувати традиційні й інноваційні методи: це можуть бути як тематичні квести, так і відео-есе, підготовлені учнями, інтерактивні виставки, засновані на матеріалах біографій українських діячів. Впровадження ІКТ у позакласну діяльність значно підвищує рівень зацікавленості учнів та ефективність засвоєння матеріалу [46, с.11].

Педагоги також відзначають ефективність таких форм, як екскурсії історичними місцями, вечори-зустрічі з митцями або родичами видатних діячів, літературно-музичні композиції, виставки творчих робіт учнів. Ці заходи активізують внутрішні мотиваційні механізми особистості та сприяють формуванню громадянської зрілості [32, с.143].

Формування в учнів навичок науково-дослідницької діяльності в межах краєзнавчих гуртків – ще один ефективний напрям позакласної роботи. Участь у таких гуртках розвиває вміння критично мислити, аналізувати джерела, формулювати власну думку, презентувати результати дослідження [46, с.41].

Перевагою позакласної роботи є її здатність формувати не лише знання, а й ставлення — емоційне, ціннісне, особистісне. В умовах сучасної української школи, що перебуває в політичному, соціальному та культурному переформатуванні, саме така освітня діяльність здатна забезпечити стійкий патріотичний ефект, відчутий не через примус, а через залучення та співпереживання[3].

Позакласна робота в системі освіти є дієвим інструментом формування не лише предметних компетентностей, але й світоглядних орієнтирів учнів. Вона сприяє створенню умов для глибшого пізнання історико-культурної спадщини та активного залучення учнів до процесу формування власної громадянської ідентичності. Особливо актуальною така діяльність є в умовах

модернізації змісту освіти та впровадження Концепції нової української школи, де ключовими є особистісний розвиток і патріотичне виховання [5].

Вивчення постатей національного значення, зокрема таких, як кінорежисер Микола Мащенко, через позакласну роботу дозволяє забезпечити неформальне, емоційно забарвлене сприйняття історії, літератури, культури. Це створює умови для формування у школярів інтересу до українського мистецтва та глибшого розуміння історичних процесів. Позакласна діяльність пов'язана з культурою, стимулює учнів до самостійного мислення і розвитку ціннісної свідомості [34, с.102-103].

В умовах воєнного стану та загроз інформаційного впливу на молодь, формування стійкого уявлення про героїв, діячів культури та історії власного народу стає невід'ємною складовою виховної стратегії школи. Саме тому особлива увага у позакласній роботі приділяється національним постатям, які стали символами духовної сили, патріотизму та культурної спадщини. Однією з таких постатей є Микола Мащенко – кінорежисер, який через свої фільми утверджував національні цінності, формував історичну свідомість, піднімав питання соціальної справедливості та громадської відповідальності[6].

Позакласна робота дозволяє не лише ознайомити учнів з основними віхами життя таких постатей, а й створити умови для їх активного осмислення, емоційного залучення. Це може бути реалізовано через різні форми діяльності: перегляд та обговорення фільмів, творчі проєкти, зустрічі з діячами культури, створення презентацій, екскурсії до музеїв, тематичні вечори та виховні заходи. У процесі такої роботи відбувається міжпредметна інтеграція: історія поєднується з літературою, мистецтвом, громадянською освітою[46, с.10].

Застосування фільмів Миколи Мащенка у позакласній роботі дозволяє не лише відтворити історичний контекст подій, а й актуалізувати моральні та етичні питання, які залишаються важливими для сучасного молодого покоління. Персонажі його фільмів – це герої, які борються за правду, свободу, людську гідність. Їх приклад є ефективним засобом виховного впливу на учнів[11].

Таким чином, позакласна робота є надзвичайно важливим інструментом для формування ціннісних орієнтацій учнів. Інтеграція в неї матеріалів про діячів національного масштабу, таких як Микола Мащенко, відкриває нові можливості для розвитку історичної пам'яті, громадянської відповідальності та емоційно-естетичного виховання школярів. Варто зазначити, що позакласна робота може охоплювати не лише традиційні форми, але й новітні інтерактивні методики. Серед них — створення шкільних кіноклубів, підготовка буктрейлерів до фільмів, розробка відеопроєктів, в яких учні відтворюють історичні сцени або презентують постать видатного українця засобами медіа. Застосування таких підходів дозволяє зробити освітній процес не лише ефективним, а й захоплюючим та сучасним[20].

Залучення учнів до пізнавальних ігор, квестів за мотивами життя і творчості видатних українців сприяє формуванню командної роботи, розвитку комунікативних навичок та вмінню аналізувати історичні події. Саме через гру формується стійке емоційне ставлення до постатей культури, що стає базою для подальшої пізнавальної активності [45, с.65].

Не менш важливою формою позакласної роботи є інтегровані виховні заходи, які можуть включати літературні читання, перегляд відповідних фрагментів художніх фільмів, обговорення, рефлексію. На прикладі фільмів Миколи Мащенка такі заходи допомагають учням усвідомити зв'язок мистецтва й історії, побачити, як ідеї свободи, людської гідності, боротьби за правду реалізуються в культурному продукті [34].

Зазначимо, що особливу ефективність позакласна робота має за умов її системності, варіативності та зв'язку з реальним культурним досвідом учнів. Розвиток краєзнавчої, мистецько-історичної, дослідницької діяльності у межах гурткової роботи, проєктів і тематичних заходів забезпечує формування стійкого інтересу до національної історії, осмислення власної належності до українського культурного простору [42].

Творча спадщина Миколи Мащенка є унікальним ресурсом для позакласної діяльності, оскільки містить глибокі художні образи, що

базуються на історичних подіях, моральних конфліктах, боротьбі за гідність і свободу. Його фільми можуть стати джерелом рефлексії, діалогу, мистецької інтерпретації й обговорення ключових питань історичної пам'яті. Вони не лише збагачують культурний кругозір школярів, але й виступають виховним інструментом формування цілісної особистості [9].

Таким чином, позакласна робота, зорієнтована на вивчення історико-культурних постатей, створює умови для всебічного розвитку учня, формує його громадянську позицію, виховує повагу до національних цінностей та історичної правди. Вона має бути не епізодичним додатком до навчання, а невід'ємною частиною цілісної освітньої стратегії школи.

Узагальнюючи вищевикладене, можна стверджувати, що позакласна робота, зорієнтована на вивчення постатей національного історико-культурного значення, є одним із найефективніших засобів виховання сучасного українського школяра. Така діяльність дозволяє поєднати навчальні, виховні та пізнавальні компоненти, формуючи не лише знання, але й емоційне ставлення, ціннісні орієнтири, патріотичну свідомість.

Важливою є інтеграція традиційних форм (екскурсії, зустрічі з митцями, реферативна та дослідницька діяльність) із сучасними підходами – цифровими проєктами, відеоесе, шкільними медіаплатформами, кіноклубами, краєзнавчими ініціативами. Це дає змогу залучити якомога ширше коло учнів, незалежно від їхніх інтересів і рівня підготовки[36, с.66]

Особливе значення у цьому процесі має використання прикладів із життя та творчості українських митців, як-от Микола Мащенко. Його фільми слугують не лише мистецьким об'єктом для аналізу, а й інструментом морально-етичного виховання. Через героїв, які борються за свободу, правду, національну гідність, учні осмислюють загальнолюдські цінності та формують свою громадянську позицію[13, с.25].

Позакласна робота в такому форматі стає інструментом формування компетентнісної особистості з чітко вираженим патріотичним світоглядом, відкритої до пізнання історії, культури, мистецтва. Систематичне

впровадження таких підходів у діяльність сучасної школи сприяє не лише реалізації освітніх стандартів, але й формуванню зрілої, свідомої молодшої людини – громадянина своєї держави[26].

Вивчення таких особистостей, як Микола Мащенко, не лише розширює знання учнів про культурно-мистецьке надбання України, а й сприяє глибшому розумінню ролі митця у формуванні національної ідентичності. У його творчості відображені ключові етапи історії країни, моральні виклики суспільства, боротьба за гідність і справедливість. Саме такі приклади особливо важливі для учнів, які тільки формують свою громадянську позицію[32, с.143].

Оскільки сучасне освітнє середовище орієнтоване на компетентнісний підхід, позакласна робота стає майданчиком для втілення практичних знань у дію. Учні вчать досліджувати джерела, створювати власні творчі проєкти, виступати перед аудиторією, працювати в команді — тобто набувають життєво важливих навичок, які не завжди можливо повністю опанувати в межах стандартного уроку [36].

В умовах гібридної війни та інформаційних загроз, виховання молоді, здатної критично мислити, аналізувати інформацію та формувати власну позицію, є завданням номер один для освітнього процесу. Саме тому звернення до таких постатей, як Микола Мащенко, які уособлюють духовну силу, чесність, талант і відданість справі — стає засобом формування моральної опори для підростаючого покоління [44, с.19].

Позакласна робота, що охоплює культурно-просвітницькі проєкти, дозволяє включити учнів у діалог з минулим через сучасні форми роботи: мультимедійні проєкти, блогерські формати, дискусійні клуби, театралізовані вистави. Це сприяє не лише зростанню інтересу до теми, а й створює особистісно значущий досвід, що закладає основи патріотичної поведінки[20].

Окремої уваги заслуговує роль учителя як координатора, фасилітатора і натхненника в межах позакласної діяльності. Педагог має володіти методичним інструментарієм, сучасним культурним контекстом і глибоким

розумінням психології дитини. Лише тоді робота з національно-історичним матеріалом стане справжньою творчою лабораторією громадянського і культурного зростання школярів [44, с.51].

Таким чином, роль позакласної роботи у вивченні постатей національного історико-культурного значення не обмежується лише ознайомленням з фактами біографії. Це – цілісний виховний і просвітницький процес, що охоплює інтелектуальний, емоційний і духовний розвиток учнів, формує стійку мотивацію до пізнання свого коріння та активної участі у розбудові культурного простору України.

Не менш важливим є й те, що в процесі реалізації позакласної роботи школярі мають змогу розвивати емпатію, співпереживання, здатність до морального вибору. Педагогіка сьогодення передбачає не лише передавання знань, а й створення освітнього простору, де формуються цінності. У цьому контексті особистість Миколи Мащенка виступає як зразок духовної наповненості, творчого мислення, вірності національній ідеї. Його герої — це носії ідеалів [44, с.58].

Використання фільмів Мащенка як дидактичного матеріалу у позакласній роботі сприяє також розвитку в учнів естетичних смаків і вміння інтерпретувати мистецтво. Через перегляд і обговорення художніх образів школярі вчаться бачити глибші смисли, розпізнавати історичні алюзії, розуміти емоційні й етичні посили твору. Це особливо цінно в контексті нової української школи, яка орієнтована на інтеграцію знань, критичне мислення і формування ключових компетентностей [33, с.87].

Позакласна робота також дозволяє налагодити партнерство між школою, родиною та громадою. До реалізації тематичних заходів можна залучати батьків, місцевих краєзнавців, працівників музеїв, ветеранів культури. Це зміцнює зв'язок між поколіннями, формує довіру до освітнього середовища, сприяє створенню спільної ціннісної системи. Наприклад, зустріч із рідними митця, перегляд архівних відеозаписів, участь у заходах, присвячених його пам'яті, можуть стати основою для колективного проекту,

що поєднує дослідження, мистецьку інтерпретацію й особистісну рефлексію [40].

Залучення учнів до креативного переосмислення постаті Маценка — через створення буктрейлерів до його фільмів, проведення шкільних фестивалів, організацію виставок чи виступів — не лише поглиблює знання про його творчість, а й формує у школярів відчуття причетності до культурного процесу. Участь у таких формах роботи розвиває проєктне мислення, навички співпраці, медіаграмотність і презентаційні здібності.

Також варто враховувати важливість гендерного, соціального та етнічного контексту при роботі з біографічним матеріалом. Постать Маценка, який багато уваги у своїй творчості приділяв зображенню внутрішнього конфлікту людини і системи, питань гідності, духовної цілісності — є універсальною з точки зору виховання толерантності, поваги до інших і здатності до діалогу [44, с.58].

Позакласна діяльність має бути не просто «додатком» до освітнього процесу, а його невід’ємною частиною, що забезпечує життєздатність знань, глибину сприйняття, активізацію емоційно-вольової сфери. У випадку з вивченням творчості Миколи Маценка це особливо важливо: його фільми змушують не лише замислюватися, а й проживати епоху, співпереживати героям, шукати відповіді на складні моральні питання [20].

У центрі такої роботи має бути ціннісне ставлення до вивченого — тобто не лише запам’ятати факти про Миколу Маценка, а й відчутти емоційний зміст його творчості, зрозуміти, чому саме такі митці є опорою культурної пам’яті народу. Сучасна школа має дати можливість кожному учню стати суб’єктом цього досвіду — через створення, діалог, участь, відкриття [33, с.87].

З урахуванням сучасних викликів, які стоять перед українською освітою, акцент на виховання через позакласну роботу, зорієнтовану на українське мистецтво та культуру, є особливо актуальним. Це не просто частина навчального плану — це формування покоління, здатного мислити критично, діяти відповідально і цінувати своє національне коріння.

Аналіз шляхів і можливостей впровадження теми «Микола Мащенко: громадсько-культурницька діяльність» у практику загальноосвітньої школи засвідчив її високу педагогічну, культурну та морально-виховну доцільність. Постать Мащенка постає не лише як приклад митця й громадянина, але й як потужний ресурс формування в учнів світоглядних орієнтирів, громадянської відповідальності та естетичного смаку.

У розділі окреслено багатовекторні форми реалізації теми: від перегляду й аналізу фільмів до міжпредметної інтеграції, творчих проєктів, методів кейсів, рольових ігор і критичного осмислення складних моральних дилем. Розкрито методичний потенціал фільмографії Мащенка для формування медіаграмотності, ціннісної свідомості, історичної пам'яті та патріотизму.

Особлива увага приділена ролі вчителя як провідника культурних сенсів і модератора рефлексивного навчання. Саме особистість педагога здатна забезпечити глибоке й небанальне осмислення творчості Мащенка, перетворивши освітній процес на простір морального зростання і діалогу поколінь. Таким чином, впровадження теми у шкільний освітній процес не лише збагачує навчальні програми, а й сприяє реалізації ключових цілей нової української школи – виховання відповідальної, патріотичної, культурно свідомої особистості.

ЗВІДСИ ВИСНОВОК

Отод, позакласна робота відіграє ключову роль у вивченні постатей національного історико-культурного значення, зокрема у процесі формування громадянської ідентичності, патріотичного виховання та пізнавальної мотивації школярів. Вона забезпечує емоційне, творчо забарвлене засвоєння навчального матеріалу, дозволяючи учням глибше усвідомити культурно-історичну спадщину України.

Досвід роботи з постаттю Миколи Мащенка свідчить, що використання таких фігур у позакласній діяльності не лише активізує інтерес до українського мистецтва, але й формує критичне мислення, медіаграмотність та

комунікативні навички. Особливу ефективність демонструють краєзнавчі, кіноклубні, проєктні та мультимедійні формати, що передбачають дослідницьку, творчу та інтерактивну участь учнів.

Використання сучасних інформаційних технологій, таких як буктрейлери, подкасти, відеорецензії, сприяє адаптації змісту до інтересів молоді та розкриває потенціал позашкільної освіти як гнучкої, добровільної і особистісно-орієнтованої системи.

Таким чином, позакласна діяльність — це не лише доповнення до формальної освіти, а потужний засіб формування цілісної, відповідальної, культурно обізнаної особистості, здатної до осмислення минулого та активного впливу на сучасність. Звернення до постатей національного значення, таких як Микола Мащенко, дозволяє надати цьому процесу глибину, емоційність та національний зміст.

РОЗДІЛ 5. ШЛЯХ ТА МОЖЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕМИ ДО ЗОШ

На наше переконання, постать Миколи Маценка в протребі значно ширшого висвітлення в сучасному освітньому просторі, аніж вона має зараз. Його діяльність, як режисера, сценариста, продюсера, а водночас і як громадянина, мислителя, культурного дипломата, є неповторною не лише в межах українського, а й загальноєвропейського культурного процесу. Вивчення його постаті у шкільному курсі історії та культури України має не лише академічну цінність, а й глибокий виховний потенціал. Мене давно тривожить те, що школярі дуже часто сприймають історію культури України як набір дат і прізвищ, не усвідомлюючи глибинного контексту, не бачачи живих, багатовимірних особистостей за цими іменами.

Саме тому ми вважаємо, що включення теми «Микола Маценко: громадсько-культурницька діяльність» у навчальні програми є своєчасним і необхідним кроком до осучаснення та гуманізації навчального процесу. Фільмографія Миколи Маценка охоплює широкий спектр історичних, соціальних і морально-етичних тем, що надає унікальні можливості для інтеграції його творчості у позакласну діяльність учнів з історії. Його фільми можна розглядати не лише як культурний продукт, а як інструмент формування історичної пам'яті, критичного мислення та громадянських цінностей школярів.

Зокрема, художній фільм «Як гартувалась сталь» (1973), екранізація роману Миколи Островського, дозволяє говорити про формування особистості у кризовий період, про поняття честі, відповідальності, самопожертви. У педагогічній практиці цей фільм може бути використаний для обговорення теми формування ідеалів у молоді, складних моральних виборів у революційні часи, а також для аналізу ідеологічного впливу мистецтва. Фільм «Соловей співає» (1980), що розкриває соціальні проблеми та кризи духовності, дозволяє акцентувати увагу учнів на проблемах

справедливості, боротьби з байдужістю та соціальним злом. Через інтерпретацію героїв і ситуацій у фільмі вчитель може розвивати в учнях емпатію та моральну свідомість, формувати активну громадянську позицію. Інший важливий приклад — фільм «Борислав сміється» (1981), екранізація п'єси Івана Франка, який ідеально поєднує історичний контекст із художнім баченням проблем класового протистояння. Він дозволяє учням осмислити соціальну нерівність, історію визвольної боротьби українців та протиставлення духовної сили народу системі гноблення [11].

Сучасна шкільна освіта має не лише давати знання, а й формувати в учнів національну свідомість, критичне мислення, культурну ідентичність та емоційну чутливість. Постать Миколи Маценка — видатного українського кінорежисера, сценариста, громадського діяча — може стати потужним засобом реалізації цих завдань. Його творчість є унікальним прикладом поєднання художнього бачення з національно-патріотичною позицією, а тому має значний потенціал для використання у навчально-виховному процесі ЗЗСО.

Вивчення творчості Маценка доцільно інтегрувати в освітній процес через низку предметів — історію, українську літературу, громадянську освіту, інтегрований курс «Культура», а також через позакласну діяльність. Нижче розглянемо конкретні шляхи такої інтеграції.

1. Історія України (9–11 класи) На уроках історії можна розглядати творчість Маценка в контексті розвитку української культури за радянських часів. Наприклад, при вивченні теми «Культурне життя в УРСР» доцільно аналізувати, як кіномистецтво стало інструментом не лише ідеологічної пропаганди, а й збереження національного духу.

Учитель може запропонувати учням переглянути фрагменти фільму «Як гартувалась сталь» (1975) та «Богдан-Зиновій Хмельницький» (2007), порівнюючи ідеологічне навантаження, художні засоби та образи героїв. Це дозволить побачити, як змінювались художні пріоритети митця залежно від історичних обставин.

2. Українська література (10–11 класи) У межах аналізу образу українського героя доцільно звернутися до фільмів Маценка, присвячених видатним діячам української культури: Лесі Українці, Івану Франку, Івану Мазепі. Учня можна запропонувати аналітичні есе на тему: «Леся Українка очима Маценка: кінематографічна інтерпретація літературної постаті» або «Міфологізація Шевченка в кіномистецтві: спроба критичного погляду» [46, с.22].

Такі завдання розвиватимуть не лише уміння аналізувати тексти та фільми, а й формуватимуть міжпредметні зв'язки, уміння аргументовано висловлювати власну думку.

3. Громадянська освіта (9–11 класи) Вивчення громадської діяльності Маценка як захисника української мови, культури, як члена Спілки кінематографістів України може слугувати прикладом активної громадянської позиції. Учитель може провести дискусію на тему «Митець і суспільство: чи має культура бути політичною?» з прикладами з біографії та виступів Маценка.

Учня також можна дати проєкт: «Культурний активізм: історія та сучасність» із порівнянням діяльності Маценка та сучасних культурних діячів [16].

4. Інтегрований курс «Культура» / Мистецтво (5–11 класи) Особливу увагу варто приділити фільмам Маценка як культурному надбанню України. У межах тем «Мистецтво кіно», «Історія українського кінематографа» доцільно розглянути естетику його режисури, використання історичних мотивів, зображення національного характеру.

Учня можна запропонувати створити сторітелінг-презентацію «Українська історія в кіно» на основі перегляду фільму «Крути» або «Рік як життя».

5. Позакласна діяльність і виховна робота. У рамках виховної роботи можна організувати:

Тиждень українського кіно із залученням батьків та громади; кіноклуб: перегляд фільмів із наступним обговоренням; конкурс відеоесе або буктрейлерів за фільмами Маценка; виставку «Микола Маценко — режисер українського духу». Такі заходи сприятимуть глибшому осмисленню теми, залученню дітей до творчості, формуванню емоційної та громадянської зрілості[33, с.87].

6. Методичні рекомендації для вчителів.

Для учнів середньої школи (5–7 класи) використовувати адаптовані версії фільмів або уривки без надмірної емоційної насиченості; Для старшокласників (10–11 класи) — пропонувати глибокий аналіз із порівнянням історичних фактів і художньої інтерпретації; Обов'язково супроводжувати перегляд запитаннями для обговорення, аналітичними завданнями, робочими листами; Інтегрувати перегляд з іншими предметами, щоб створити повноцінну освітню картину доби; працювати з джерелами: біографіями, статтями, спогадами Маценка для формування дослідницьких навичок.

7. Особливості інтеграції в НУШ та профільну школу. Нова українська школа орієнтується на компетентнісний підхід, що робить тему Маценка надзвичайно актуальною. Його діяльність — це приклад лідерства, самореалізації, креативності та патріотизму. Тому така тема підходить для інтегрованих курсів гуманітарного циклу та предметів варіативної складової [5].

У профільній школі (філологічні, історичні, мистецькі профілі) доцільно ввести урок-лекцію або урок круглого столу «Історія українського кіно: Маценко і сучасники», де буде можливість заглиблено вивчати його творчість.

Таким чином, адаптація теми Миколи Маценка до шкільного навчання можлива через цілісну міжпредметну інтеграцію, індивідуальний підхід до вибору матеріалу, активне залучення учнів до творчого переосмислення його спадщини. Конкретні методичні підходи дозволяють перетворити постать

Мащенка на міст між минулим і теперішнім, формуючи у школярів почуття поваги до української культури, критичне мислення й уміння бачити історію через мистецтво.

З методичного погляду, постать Мащенка дозволяє реалізувати одразу кілька актуальних підходів у сучасній педагогіці.

По-перше – це інтегративний підхід. Тема може бути одночасно розглянута в курсах історії України, української літератури, мистецтва, громадянської освіти. Такий міжпредметний зв'язок дозволяє учням краще зрозуміти значення культурних постатей у широкому соціально-історичному контексті [36].

Крім того, я впевнений у ефективності компетентнісного підходу у вивченні теми. Через аналіз фільмів Мащенка, обговорення їх змісту, проблематики, художніх прийомів, учні формують не лише предметні знання, але й ключові компетентності – критичне мислення, здатність до самовираження, уміння працювати в команді. Його творчість – це чудова платформа для розвитку медіаграмотності, що сьогодні, в епоху цифрової інформаційної навали, має особливе значення [44, с.12].

Не можна обійти увагою і особистісно орієнтований підхід. У процесі вивчення біографії Миколи Мащенка діти можуть знайти відповіді на питання, які турбують їх і сьогодні: як зберігати чесність у несправедливому світі? Чи варто йти проти системи, коли це загрожує кар'єрі або навіть безпеці? Якими мають бути справжні митці? Це дозволяє навчальному процесу набувати не лише інформативного, а й глибоко виховного характеру [44, с.18].

Не менш важливим, як на мене, є проєктно-дослідницький підхід. Учнім можна запропонувати самостійно дослідити життя і творчість М.Мащенка, зібрати матеріали про його громадську діяльність, проаналізувати вплив його кіноспадщини на сучасне українське суспільство. Це можуть бути як індивідуальні, так і групові проєкти, творчі презентації, мініфільми, блогові публікації, сторітелінг. Усе це стимулює учнів до активного залучення в

освітній процес, підвищує рівень мотивації та розвиває аналітичні й комунікативні навички [45, с.32].

Не варто забувати і про ціннісний підхід, який є основоположним у формуванні національної ідентичності. Через призму діяльності Миколи Мащенка школярі можуть глибше усвідомлювати важливість культури як інструменту збереження нації, бачити, як мистецтво може бути інструментом правди, пам'яті й спротиву [3].

Таким чином, інтеграція теми «Микола Мащенко: громадсько-культурницька діяльність» – це не просто додатковий розділ у програмі. Це потужний методичний ресурс, який здатен оживити уроки, зробити їх не лише інформативними, а й трансформаційними.

Я твердо вірю: школа, яка навчає через постаті справжніх, глибоких особистостей – таких як Мащенко, – це школа, яка формує не лише знання, а й світогляд, мораль, критичність, здатність до дії. А саме цього ми сьогодні і потребуємо [46, с.28].

Після того, як ми окреслили основні методичні підходи до інтеграції теми постаті Миколи Мащенка у навчальний процес, цілком природно перейти до практичного рівня – до конкретних форм роботи з учнями. Адже саме форми є тією «оболонкою», через яку зміст стає доступним, зрозумілим і, що найважливіше, близьким школярам.

У своїй практиці я переконався: формальна подача матеріалу про видатну постать, якою був Мащенко, – це шлях у нікуди. Учень повинен не просто почути, не просто побачити – він має відчувати, уявити, співпережити. І саме тут відкривається широкий спектр педагогічних можливостей.

Одним із ефективних способів упровадження теми громадсько-культурницької діяльності Миколи Мащенка в навчальний процес ЗЗСО є інтеграція його фільмів та постаті в шкільні програми з історії України, української літератури, мистецтва та громадянської освіти. Наприклад, при вивченні теми «Українська культура у другій половині XX – на початку XXI століття» (історія України, 11 клас) доцільно розглянути творчість Мащенка

як частину культурного опору та збереження історичної пам'яті. Урок може включати перегляд фрагментів фільму «Комісари» або «Овід», із подальшим обговоренням ідейно-художнього задуму, стилістики, образної системи та політичного підтексту, зокрема щодо теми боротьби за національну ідентичність [42].

У рамках предмета «Українська література» (10–11 класи) можна розглянути екранізації літературних творів, які здійснив Мащенко, як приклади взаємодії слова і візуального образу. Це сприяє формуванню в учнів навичок інтермедійного аналізу, критичного мислення та розуміння ролі режисера як інтерпретатора тексту. Наприклад, під час аналізу роману В. Винниченка «Записки кирпатого Мефістофеля» варто звернути увагу на фільм «Овід» (1971) у контексті екзистенційної драми, а також соціальної критики [46, с.34].

Використання фільмів Мащенка як медіаресурсу в курсі «Мистецтво» (9–11 класи) сприяє поглибленому розумінню естетики українського кіно, візуальної мови, символіки та операторської майстерності. Уроки можна будувати за типом «уроку-проекту», де учні отримують завдання створити презентацію про один із фільмів режисера, виділити тему, засоби виразності, контекст створення та соціальний меседж. Такі підходи відповідають концепції Нової української школи, яка орієнтована на формування компетентностей, зокрема культурної та інформаційної [43].

У курсі громадянської освіти (10 клас) постать М.Мащенка може бути розглянута у контексті формування національної свідомості, прав людини, історичної правди. Наприклад, його фільм «Як гартувалася сталь» дозволяє порушити тему ідеологічного впливу, маніпуляції, конформізму. Учням можна запропонувати провести дебати або написати есе на тему: «Чи можна бути митцем у тоталітарному суспільстві й залишатися вірним правді?» з опорою на біографію режисера та приклади з його творчості [20].

Щоб зробити тему більш доступною для сприйняття учнями середнього шкільного віку (7–9 класи), варто застосовувати інтерактивні методи –

сторітелінг, драматизацію окремих сцен, створення ментальних карт «Образ режисера» або «Символи у фільмах Мащенка». Наприклад, у 8 класі в межах міжпредметної інтеграції уроків української мови та мистецтва можна запропонувати учням написати власний короткий сценарій або епізод, натхненний темами фільму «Осінь розпуста» чи «Моя перша любов» [43].

Також доречно використовувати фрагменти інтерв'ю з режисером, критичні статті та аналітичні матеріали, які дають змогу поглибити розуміння суспільного контексту, в якому він працював. Наприклад, стаття В. Білана «Культура і політика: Микола Мащенко в контексті радянського кінематографу» розкриває ідеологічні виклики, з якими стикалася творча інтелігенція того періоду, й може бути базовим джерелом для аналітичної роботи учнів [6].

Застосування теми діяльності Миколи Мащенка також можливе в позакласній роботі: організація кіноклубів, перегляд і обговорення фільмів, участь у конкурсах з кіноінтерпретації історичних тем, створення буктрейлерів або коротких відеоесеїв. Це сприятиме розвитку творчих здібностей, аналітичного мислення й медіаграмотності школярів.

Важливим аспектом адаптації теми Миколи Мащенка до навчання в ЗЗСО є врахування вікових особливостей учнів. Для учнів молодшої та середньої школи (5–8 класи) варто використовувати не цілісні кінопокази, а короткі фрагменти фільмів з подальшим обговоренням – через запитання до сюжету, емоційних станів героїв, візуальних образів. Наприклад, у фрагментах стрічки «Овід» можна обговорювати питання вибору, зради, ідеї боротьби, що є актуальними в морально-етичних роздумах підлітків [5].

Для старшокласників (9–11 класи) ефективним буде виконання творчих завдань на основі переглянутого — написання есе, відгуків, проведення історико-культурного аналізу. Це відповідає компетентнісному підходу, закладеному в освітніх програмах НУШ і Концепції розвитку громадянської освіти в Україні. Наприклад, після перегляду фільму «Кармелюк» учні можуть досліджувати постать Устима Кармелюка в історії та кіноінтерпретації,

порівнюючи з літературним образом у творах Марка Вовчка чи Г. Квітки-Основ'яненка.

Також варто враховувати сучасні інструменти навчання. Уроки з використанням цифрових ресурсів можуть включати онлайн-картки (наприклад, у Quizlet), тести, інтерактивні презентації, Google-форми для зворотного зв'язку після перегляду кінофрагментів. У 10–11 класах можна створювати спільні міні-дослідження: «Фільмографія Машенка як хроніка XX століття», «Режисер як літописець історичної правди», «Культурна пам'ять і кіно»[20].

Окремий напрям — підготовка проєктів на тему «Забута постать у шкільному підручнику», де учні можуть досліджувати біографію Машенка, його внесок у національну культуру, невисвітлені в масовій освіті аспекти діяльності. Це відповідає формуванню громадянської компетентності й історичної свідомості [46, с.24].

Також можна інтегрувати постать Машенка у курси — наприклад, у рамках теми «Національна ідентичність» в історії, літературі, громадянській освіті, мистецтві. Такий підхід відповідає сучасним вимогам до міждисциплінарності, що дозволяє розглядати особистість не лише через одну призму, а як явище багатогранне: творця, мислителя, культурного дипломата [42].

Для реалізації таких підходів доцільно створити навчально-методичні матеріали: рекомендації до уроків, питання для дискусій, картки з біографічними віхами, фільмотеку з описами, добірку аналітичних джерел про творчість Машенка. До прикладу, у статті Л. Брюховецької міститься корисний аналіз стилістики фольклорного кіно, який можна адаптувати до старших класів [34, с.102].

Застосування діяльнісного підходу в освіті передбачає активну участь учнів у здобутті знань через дослідницькі, аналітичні й проєктні методи. Тому адаптація творчості Миколи Машенка до шкільного контексту може включати організацію навчальних екскурсій до кіномистецьких установ, музеїв кіно або

краєзнавчих музеїв з розділом про радянське й пострадянське кіно. Наприклад, під час таких заходів можна влаштовувати «уроки на локаціях», де учні зможуть побачити фрагменти фільмів, прочитати про контекст їх створення, обговорити теми, порушені в кінострічках Мащенка, як-от тоталітаризм, зрада, патріотизм, особиста відповідальність [43, с.87].

Іншим прикладом практичної адаптації є створення шкільного кіноклубу, в якому раз на місяць демонструватимуться й обговорюватимуться вибрані фільми режисера. Учні можуть вести щоденники спостережень, аналізувати символіку, контексти, персонажів. Це сприятиме розвитку критичного мислення, візуальної грамотності, навичок дискусії — компетенцій, важливих згідно з Державним стандартом базової середньої освіти [26].

Доцільним є залучення учнів до інтерпретації кінотекстів на рівні художніх рефлексій – написання есе, віршів, візуальних колажів за мотивами фільмів. Наприклад, фільм «Родина Коцюбинських» може стати основою для творчого осмислення ідеї культурної спадщини й національного самоствердження. У класах з гуманітарним профілем можна ініціювати створення мультимедійних презентацій чи коротких документальних відео про життя і творчість режисера, спираючись на відкриті джерела та фільмотеку Національної спілки кінематографістів України[42].

Особливо цінним є застосування методу порівняльного аналізу. Наприклад, у курсах «Історія України» чи «Громадянська освіта» можна порівнювати кінематографічне зображення історичних подій у фільмах Мащенка з реальними архівними даними чи текстами підручників. Це сприяє формуванню у школярів медіаграмотності, вмінню відрізняти художню інтерпретацію від фактів, критично ставитися до візуального тексту [40].

Крім того, уроки з літератури можуть включати інтегроване вивчення екранізацій. Наприклад, після читання роману Е. Войнич «Овід» доцільно показати відповідні сцени з фільму Мащенка, обговорити режисерське бачення, зміни у характерах персонажів, акценти, які зміщено у фільмі. Це

розвиває інтермедіальну компетентність — здатність учня орієнтуватися у взаємозв'язках між мистецтвами.

Важливо й те, що через вивчення теми Миколи Мащенка можна реалізовувати наскрізні змістові лінії: «Громадянська відповідальність», «Повага до прав людини», «Культурна самобутність», що задекларовані у концепції Нової української школи. Його твори відкривають можливості для етичного аналізу, для розмов про ціну ідеалів, роль особистості в історії, про те, як культура віддзеркалює й формує суспільні цінності [46].

Ці приклади демонструють, що постать Миколи Мащенка є цілком придатною для педагогічної адаптації — варто лише підібрати відповідні форми подання, інтегрувати його творчість у навчальні курси, доповнити методичними матеріалами.

Окрему увагу варто приділити адаптації теми Миколи Мащенка в системі патріотичного виховання. Його творчість, насамперед фільми «Українська повстанська армія», «Біла тінь», «Суд», може бути використана як матеріал для проведення тематичних годин класного керівника. Наприклад, після перегляду фрагментів фільму «Суд» варто організувати дискусію про моральну відповідальність особистості перед суспільством, право на суд і помилювання, питання зради й гідності. Такий формат дозволяє не лише інтегрувати мистецтво в позакласну діяльність, а й формувати у школярів ціннісні орієнтири [5].

У курсах української літератури чи історії в 9–11 класах можна вводити тематичні тижні, присвячені українському кіно, де одним із головних блоків буде розгляд постаті Мащенка. Учням пропонується підготувати творчі роботи: буклети, біографічні довідки, рецензії на фільми. Наприклад, розробка інтерактивної хронології фільмів режисера з позначенням історичних подій, що стали тлом для сюжетів, дозволить поєднати дослідження кіномистецтва та історичної дійсності [4].

Зміст діяльності може бути адаптований під різні вікові категорії. Так, у 5–6 класах фокус доцільно робити на розпізнаванні візуальних образів,

базовому знайомстві з біографією митця через інтерактивні ігри, розмальовки з символами фільмів, створення лепбуків. У 7–8 класах доречно вводити більше аналітичних завдань: зіставлення образів героїв у фільмах і літературних творах, написання міні-есе «Яким я побачив Мащенка-режисера». Старшокласники можуть проводити дебати: «Чи можна змінити історію через кіно?» з використанням прикладів з його фільмів.

Особливо цінним є включення роботи над фільмами Мащенка у STEM-підхід. Зокрема, у межах міжпредметного проекту з інформатики та мистецтва можна створювати трейлери до існуючих фільмів, здійснювати монтаж сцен, дублювання уривків, накладати субтитри, тобто знайомити учнів із технологіями цифрового медіавиробництва. Такі завдання розвивають цифрову компетентність, креативність, командну роботу – ключові навички XXI століття [41].

Також важливо залучати до співпраці місцеві культурні інституції, наприклад, кіноклуби, бібліотеки, музеї, які можуть надати архівні матеріали або організувати виїзні заходи, зустрічі з кінознавцями, кінопокази. Таким чином, відбувається розширення освітнього простору за межі школи, що відповідає вимогам сучасної педагогіки [33, с. 88].

Загалом впровадження теми постаті Миколи Мащенка в навчальний процес сприяє розвитку інтегрованих компетентностей учнів, формуванню історичної пам'яті, національної самосвідомості та ціннісного ставлення до українського мистецтва. Це дозволяє уникати поверхового засвоєння інформації й водночас залучає учнів до осмисленого діалогу з минулим та сучасним через призму творчості визначного українського режисера.

Важливим напрямом методичної адаптації є створення навчально-методичних комплектів на основі творчості Мащенка. Зокрема, можна розробити інтегровані завдання для уроків української мови, де учні аналізуватимуть уривки з його фільмів як приклади публіцистичного стилю, вправлятимуться у трансформації мови героїв у письмові форми — наприклад, створення від імені персонажа щоденника, листа, автобіографії тощо. Це

розвиває не лише мовленнєву компетентність, а й емпатійне мислення та розуміння епохи [41].

На уроках мистецтва доцільно запропонувати школярам розробку власної афіші до одного з фільмів режисера або створення сторіборду (кадрової розкадровки) до переглянутого уривка. Такі завдання поєднують візуальне мислення, креативність і аналіз змісту. Візуально-інтерпретаційна діяльність є ефективним інструментом активного занурення в зміст мистецького твору [43].

У профільних гуманітарних класах можна вводити уроки за вибором «Кіномистецтво і національна ідентичність», в межах якого детально вивчається творчість Миколи Мащенка в контексті українського культурного простору. Наприклад, теми мінілекцій можуть охоплювати:

- «Українське історичне кіно: погляд Мащенка»;
- «Постать режисера як творця культурної пам'яті»;
- «Екранізація і реальність: що є художньою правдою?».

У рамках цього курсу учні можуть проводити рефлексійні колажі, презентації, есе, порівняння різних інтерпретацій однієї історичної події в кіно. Відповідно до висновків Лахнова такий формат міждисциплінарного підходу підвищує рівень засвоєння матеріалу та розвиває критичне мислення. [40]

У позаурочний час – під час тижнів мистецтв, української мови й літератури або на виховних годинах – можна проводити інтерактивні екскурсії «Сторінками кіноісторії України», де окремих розділ буде присвячено внеску Мащенка. Матеріалом для таких заходів можуть слугувати фрагменти інтерв'ю, архівні фото, нагороди, відгуки сучасників, що вже частково зібрані у виданні «Творча спадщина Миколи Мащенка: Мащенко М. П. Режисерська сповідь» [43].

На уроках історії України доречно використовувати фільми Мащенка як візуальні джерела для критичного аналізу історичних подій. Наприклад, у межах теми про Друга світова війна можна запропонувати учням переглянути

уринок із фільму «*Ярослав Мудрий*» або «*Богдан-Зиновій Хмельницький*» і виконати завдання:

співставити зображене у фільмі з текстом підручника; проаналізувати, які події подано точно, а які — художньо інтерпретовано; висловити думку щодо впливу кіномистецтва на формування історичної свідомості.

Цей підхід відповідає сучасним вимогам Нової української школи щодо формування критичного мислення та медіаграмотності [5].

На уроках громадянської освіти творчість Машенка можна залучити у контексті вивчення національних цінностей, культурної ідентичності та пам'яті. Наприклад, фільм «*Комісари*» може стати основою для обговорення теми патріотизму, громадянської позиції молоді, жертвовності заради держави. Після перегляду можна організувати дебати, круглий стіл або рефлексивне письмо за запитом: «Що для мене означає бути патріотом?» [42].

Окремо слід відзначити можливість інтеграції у STEAM-підхід, зокрема у міжпредметні проєкти. Наприклад, можна запропонувати учням створити:

візуальний проєкт «Кінохроніка XX століття»; дослідницький проєкт «Культурна дипломатія через кіно» (з аналізом міжнародного сприйняття фільмів Машенка); інтерактивну карту «Локації зйомок українських історичних фільмів».

Такі проєкти заохочують учнів до самостійного дослідження та застосування знань у практичному полі, що відповідає компетентнісному підходу в освіті[41].

Отож, постать Миколи Машенка є винятково цінною для формування в учнів національної свідомості, естетичного смаку, громадянської позиції та критичного мислення. Його фільмографія — це не лише відображення історичних подій, а й потужний виховний інструмент, здатний актуалізувати морально-етичні питання, розвивати емпатію й емоційну чутливість.

Інтеграція творчості Машенка в навчальний процес можлива через низку предметів: історію, літературу, громадянську освіту, мистецтво, а також

позакласну діяльність. Його фільми відкривають широкі можливості для осмислення тем соціальної справедливості, духовної кризи, національної ідентичності та ролі мистецтва в суспільстві. Залучення учнів до аналітичного, емоційного та творчого осмислення екранних творів сприятиме глибшому засвоєнню навчального матеріалу й розширить гуманітарний світогляд.

Окремої уваги заслуговує підхід НУШ до компетентнісного навчання, де постать Мащенка як культурного лідера, мислителя й митця набуває особливої актуальності. Його творчість може стати ефективним інструментом у формуванні ключових компетентностей учнів: інформаційно-аналітичної, комунікативної, соціальної та громадянської.

Отже, впровадження теми «Микола Мащенко: громадсько-культурницька діяльність» у навчально-виховний процес є не лише педагогічно доцільним, а й стратегічно важливим для формування освіченого, відповідального та культурно свідомого покоління.

ВИСНОВКИ

У результаті виконання дипломної роботи на тему «Микола Мащенко: громадсько-культурницька діяльність» було всебічно проаналізовано життєвий шлях, професійну та громадську активність видатного українського кінорежисера, а також його внесок у формування історичної пам'яті засобами кіномистецтва. У процесі дослідження було встановлено, що Микола Мащенко є не лише значущою постаттю в історії національного кінематографу, а й активним учасником суспільного життя, який своєю творчістю впливав на формування національно-патріотичних цінностей у глядача.

Микола Мащенко чітко демонструє особисті, емпіричні знання та унікальний світогляд, почерпнутий з сімейного досвіду та специфічного, складного освітнього досвіду. Його твори охоплюють широкий спектр тем і жанрів, втілюючи діяча та мислителя, який завжди прагнув глибшого розуміння людського існування та соціальних процесів.

Проаналізовано становлення світогляду митця, його участь у соціально значущих ініціативах, а також окреслено основні напрями творчості. Фільми Мащенка охоплюють важливі теми – історичну правду, соціальну справедливість, духовну гідність особистості. Вони не лише естетично довершені, а й мають потужний ідеологічно-виховний потенціал. Завдяки глибокому осмисленню історичних подій, образів національних героїв, внутрішніх конфліктів особистості в умовах соціальних викликів, творчість Мащенка є зразком інтелектуального і патріотичного кіномистецтва.

Освітнє середовище Миколи Мащенка заклало основу для розвитку його кар'єри. Він почав у семирічній школі в сільській місцевості, а потім вступив до Харківської театральної академії для подальшого навчання, опановуючи мистецтво акторської майстерності та режисури, накопичуючи міцну теоретичну базу та практичні навички. Особливо важливим було навчання у таких майстрів кіно, як Іван Мар'яненко та Іван Кавалерідзе, які не лише дали

йому знання, а й дали глибше розуміння суті кіно. Після цього він вступив до Київської студії художніх фільмів імені Олександра Довженка, почавши з посади асистента, що дало йому можливість зануритися в атмосферу великого кіно, накопичити цінний досвід і поступово проявити свій талант режисера. Таким чином, сильний та емоційний сімейний досвід, систематична професійна освіта та ретельне керівництво відомих майстрів заклали унікальний фундамент для того, щоб Миколі Мащенко став лідером на українській кіносцені. Це середовище зробило його не лише майстром у своїй професійній галузі, а й людиною з глибоко чуйним ставленням до життя та мистецтва, що відображається в усіх його творчих досягненнях.

Окрему увагу було приділено аналізу ролі позакласної роботи у вивченні постатей національного історико-культурного значення. Доведено, що саме позакласна діяльність, за умови правильного методичного наповнення, є ефективним інструментом виховання у школярів патріотизму, поваги до історії, здатності до рефлексії та критичного мислення. Микола Мащенко як творець фільмів, що мають історико-культурну цінність, може бути інтегрований у різні формати такої діяльності: від перегляду фільмів з обговоренням до творчих проєктів, есе, театралізованих читань.

Розроблений розділ про інтеграцію кінематографічної спадщини Мащенка в позакласну роботу з історії підтвердив практичну значущість теми. Визначено конкретні форми та методи роботи з учнями: організація кінопереглядів, тематичних виступів, квестів, круглих столів, анкетування. Зокрема, запропоновані приклади використання фільмів «Як гартувалась сталь», «Соловей співає», «Борислав сміється» підтверджують можливість поєднання навчального і виховного компонентів у межах позакласної роботи.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити висновок про значний виховний та освітній потенціал творчості Миколи Мащенка у контексті сучасної шкільної практики. Його фільми можуть бути ефективним засобом формування у школярів національної свідомості, повагою до минулого, етичної стійкості та почуття громадянської відповідальності.

Представлений у роботі матеріал може бути використаний як основа для розробки методичних рекомендацій для вчителів історії, літератури, мистецтва та організаторів позакласної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

I. Нормативні документи

1. Закон України «Про позашкільну освіту». 2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> (дата звернення: 13.03.2025)
2. Закон України «Про освіту». 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 17.04.2025)
3. Наказ МОН України «Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України» №1038 від 29 липня 2019 р. URL: <https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/uploads/public/661/689/f5c/661689f5c3303237029945.pdf> (дата звернення: 04.02.2025)
4. Наказ МОН України «Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» №1225 від 29 серпня 2024 р. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity> (дата звернення: 19.05.2025)
5. Постанова Колегії МОН України «Про Концепцію загальної середньої освіти (12-річна школа)» №12/5-2 від 22 листопада 2001 р.. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_5-2290-01#Text (дата звернення: 12.03.2025)

II. Відео- та аудіо- матеріали.

6. Інтерв'ю Кінозустріч з Миколою Машенко. *You Tube* 06.07.2020р. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=NunlXYikQNo&t=362s> (дата звернення: 01.03.2025)
7. Микола Машенко Спогади (частина I) *You Tube* 12.01.2016р. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=r1K5zUcugb4&pp=ygUb0LzQuNC60L7Qu9CwINC80LDRidC10L3QutC-> (дата звернення: 01.03.2025)

8. Микола Мащенко Спогади (частина II) *You Tube* 12.01.2016р. URL:
https://www.youtube.com/watch?v=f-06WzoO_Hg&t=281s&pp=ygUb0LzQuNC60L7Qu9CwINC80LDRidC10L3QutC-0gcJCd4JAYcqIYzv
9. Мащенко Микола. Пишемо історію. *You Tube* URL:
https://www.youtube.com/watch?v=1K4_eLR9D6c&t=479s 30.08.2019р.
(дата звернення: 02.03.2025)

III. Монографії, статті, матеріали всеукраїнських конференцій

10. Безручко О. Микола Мащенко. Пошуки власної температури душі // *Кіно-Театр*. 2005. № 1. С. 49–51 URL:
https://www.researchgate.net/publication/390805877_Mikola_Masenko_Posuki_vlasnoi_temperaturi_dusi (дата звернення: 16.04.2025)
11. Брюховецька Л. Героїчне у фільмах миколи мащенка 1970-1985 років. *Кіно-Театр*. 2013. URL: http://archive-ukma.edu.ua/show_content.php?id=1451 (дата звернення: 06.04.2025).
12. Брюховецька Л. І. Микола Мащенко: син сім'ї довженківців. *Кіно-Театр*. 2007. № 2. С. 29–31. URL:
<https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a80c1147-0e02-43e9-9a3a-85c17e356268/content> (дата звернення: 01.05.2025)
13. Горбач Н. Художні виміри тоталітаризму в повісті М. Мащенка «дитя єврейське». *Вісник маріупольського державного університету*. 2019. № 20. С. 24–30. URL:
https://www.academia.edu/40308417/Горбач_Н_Художні_виміри_тоталітаризму_в_повісті_М_Мащенка_Дитя_єврейське . (дата звернення: 17.02.2025)
14. До 95-річчя від дня народження кінорежисера Миколи Мащенка – Центральний державний аудіовізуальний та електронний

- архів. *Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів – Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів*. URL: <https://tsdaca.archives.gov.ua/2024/01/11/do-95-richchya-vid-dnya-narodzhennya-kinorezhysera-mykoly-mashhenka/> (дата звернення: 15.03.2025).
15. Драч М. Титан кінематографу Микола Мащенко хотів померти у Страсний тиждень (інтерв'ю О.Саніна). *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24975105.html> (дата звернення: 14.02.2025).
16. Захарчук І. Війна і слово (мілітарна парадигма соціалістичного реалізму). Луцьк: ПВД «Твердиня». 2008. 406 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000016613> (дата звернення 20.03.2025)
17. Зубавіна І. Микола Мащенко (до 80-річчя від дня народження). *Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки*. 2-ге вид. Київ, 2009. Вип. 2. С. 99-101. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=Зубавіна%20І (дата звернення 12.04.2025)
18. Зубарівна І. Микола Мащенко: на хвилі пристрасного горіння. *Мистецькі обрії*. 2008. Жовтень. С. 321-327 URL: https://mari.kyiv.ua/sites/default/files/inline-images/pdfs/mo10/MO-10_2008_p-321-328_Zubavina.pdf (дата звернення: 18.04.2025)
19. Іванишина Л. Микола Мащенко. З нагоди 90-річчя. 2-ге вид. 2019. С. 21. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/608a5637-e477-428f-824f-335261a957a7/content>. (дата звернення 12.04.2025)
20. Лахнов С. Сучасні форми позакласної виховної роботи з історії. URL: <https://vseosvita.ua/library/prezentatsiia-suchasni-formy-pozaklasnoi-vykhovnoi-roboty-z-istorii-805362.html> (дата звернення 13.04.2025)

21. Маргарицька І. Врятована пам'ять. голодомор 1932–33 років на Луганщині: свідчення очевидців. Луганськ. *Промдрук*. 2008. 464 с.
URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-8606-26-7/978-966-8606-26-7.pdf>. (дата звернення 13.04.2025)
22. **Мащенко М.** Дитя єврейське. Київ : *Дух і літера*, 2008. 270 с.
23. **Мащенко** Микола Павлович – комітет з національної премії України імені Тараса Шевченка. *Комітет з Національної премії України імені Тараса Шевченка*. URL: https://knpu.gov.ua/winners/mashchenko-mykola-pavlovych/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 16.06.2025).
24. Мойсик М.Н. Микола Павлович Мащенко. *Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України*. 11.01.2019 р.
URL: https://csamm.archives.gov.ua/2019/01/11/микола-павлович-мащенко/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 03.06.2025).
25. Пилипенко Г. Микола Мащенко – творець героїв. *Урядовий Кур'єр*. 27.12.2014 р. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/mikola-mashenko-tvorec-geroyiv/> (дата звернення: 15.03.2025).
26. Неплях В. Позакласна робота з історії. *На урок*. 2020. 30 вересня.
<https://naurok.com.ua/pozaklasna-robota-z-istori-197273.html> дата звернення: 25.03.2025).
27. Не стало українського кінорежисера Миколи Мащенка. *ПіК – Проект «Політика і Культура»*. 03.05.2013 р. URL: https://www.pic.com.ua/ne-stalo-ukrajinskoho-kinorezhysera-mykoly-maschenka/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 16.06.2025).
28. Сватівчанин Микола Мащенко був сином простої свинарки, а став режисером зі світовим ім'ям. *Сватове.City*. 26.12.2018 р.
URL: https://svatove.city/articles/20261/svativchanin-mikola-maschenko-buv-sinom-prostoi-svinarki-a-stav-rezhiserom-zi-svitovim-imyam?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 15.03.2025).
29. Смаглій К. Микола Мащенко: чи залишиться Україна кінодержавною? *Кіно-Театр*. 1995. с. 59-60 URL:

<https://ekmair.ukma.edu.ua/items/6eebba23-6cca-4aac-9590-5a415936101d>

(дата звернення: 18.04.2025)

30. **Помер** Микола Машченко. *Укрінформ* - актуальні новини України та світу. 2.05.2013 р. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/1489765-pomer-mikola-mashchenko-1823714.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 15.03.2025).
31. Помер Микола Машченко, режисер фільмів «Як гартувалася сталь» і "Овод". *Дзеркало тижня*. 02.05.2013 р.
URL: https://zn.ua/ukr/UKRAINE/pomer-mikola-maschenko-rezhiser-filmiv-yak-gartuvalasya-stal-i-ovod-121468.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 16.06.2025).
32. Петренко. В. Методика позакласної роботи в школі. *Радянська школа* 1966. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?I21DBN=EJRN&P21DBN=EJRN&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=IDP=&2_S21STR=journal_1974_9_143
33. Ребенок В. Р. Позакласна робота з історії: особливості і форми. Теорія та методика навчання суспільних дисциплін. *наук.-пед. журн. Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка*. Вип. 9. Суми. 2021. С. 86-88. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b64f14ea-fa48-4ca4-9c78-f0d2047ba1b7/content> (дата звернення: 03.04.2025)
34. Розман І. Вивчення біографії: універсальний потенціал дослідження цілісної особистості. *Vinns SCIENTIFIC JOURNAL*. Мукачєво. 2018. 27 жовтня. С.102-104. URL: http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/3124/1/Rozman_%20Studu_biograpy.pdf.pdf (дата звернення: 19.03.2025)
35. **Шлях** до глядача довжиною у сім років. *Україна молода*. 22 квітня. 2008. URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/1150/164/41028/>. (дата звернення: 11.04.2025)

36. Формування компетентностей в учнів: поради педагогам. 14.07.2023 р.
URL: <https://osvita.ua/school/method/89567/> (дата звернення: 12.04.2025)
37. 1929 р. народився кінорежисер микола мащенко. *Український інститут національної пам'яті* – офіційний веб-сайт.
URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/sichen/12/1929-narodyvsya-kinorezhysier-mykola-mashchenko> (дата звернення: 14.02.2025).

IV. Енциклопедичні видання:

38. Брюховецька Л. І. Мащенко Микола Павлович. Енциклопедія Сучасної України.
URL: https://esu.com.ua/article-67296?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 15.03.2025).
39. Яськів О. Вечір з кіно. Путівник по світу кіно. Glagoslav Distribution. 2024. 286 с.

V. Навчально-методичні матеріали

40. Друховець Н. Формування мотивації навчальної діяльності учнів як засобу підвищення якості знань. *На Урок*. 2018. 4 листопада. URL: <https://naurok.com.ua/formuvannya-motivaci-navchalno-diyalnosti-uchniv-yak-zasobu-pidvischennya-yakosti-znan-67160.html> (дата звернення: 12.03.2025)
41. Кравченко В. STEM- освіта на уроках історії. 2023. 29 березня. URL: <https://naurok.com.ua/stem--osvita-na-urokah-istorii-344518.html>
42. Скорик Л. Мотивація навчальної діяльності на уроках історії. *Всеосвіта*. 2022. 18 січня. URL: <https://vseosvita.ua/library/motivacia-navcalnoi-diyalnosti-na-urokah-istorii-515902.html> (дата звернення: 08.04.2025)
43. Чепель В. Особистісно-орієнтований підхід як важлива умова ефективності процесу навчання. *Всеосвіта*. URL: <https://surl.lu/hfqjhi> (дата звернення: 30.04.2025)

VII. Підручники.

44. Нова українська школа: poradnyk dlya vchytelya / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с. <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf> (дата звернення: 21.03.2025)

VIII. Дипломні роботи

45. Раковецький Д. Художні фільми як засіб мотивації до навчання на уроках всесвітньої історії (9-11 класи). Івано-Франківськ. 2022. URL: <http://lib.pu.if.ua:8080/bitstream/123456789/17508/1/Раковецький%20Д.%20Дипломна%20робота.%202022%20р..pdf> (дата звернення: 08.03.2025)
46. Тимчук Б. Історичні фільми як засіб мотивації учнів на уроках історії. Чернівці. 2023. URL: <https://surl.lu/ajawbq>

ДОДАТКИ

Додаток А

Історичний період	Характеристика епохи	Вплив на Миколу Мащенка
1929 р. – народження	Жорстка централізація радянської влади,	Формування світогляду в умовах тоталітаризму

	репресії проти української культури та інтелігенції	та знищення національної самобутності
Колективізація (1930-ті рр.)	Примусове об'єднання селян у колгоспи, Голодомор 1932–1933 рр., репресії проти «куркулів»	Пережитий голод, страждання людей, що вплинуло на подальші мистецькі погляди
Індустріалізація (1930-40-ві рр.)	Примусове перетворення СРСР на індустріальну державу, експлуатація людських ресурсів	Вплив соцреалізму на мистецтво, використання кіно як пропаганди
Друга світова війна (1941–1945 рр.)	Окупація України, масові руйнування, боротьба Червоної армії та українського підпілля	Спостереження за війною, бачення як героїзму, так і трагедії, що відобразилося у його фільмах
Повоєнна доба (1945-1950-ті рр.)	Відбудова країни, репресії проти інтелігенції, посилення русифікації	Жорсткий контроль над культурою, необхідність балансування між цензурою та творчістю
Розвиток радянського кінематографа (1950-1980-ті рр.)	Соціалістичний реалізм як офіційний стиль, культ радянського воїна, кінематограф як	Використання кіно для висвітлення історії, пошук способів показати українську

	ідеологічний інструмент	самобутність в межах радянської системи
Період «відлиги» (1950-1960-ті рр.)	Тимчасове послаблення цензури, можливість нових мистецьких підходів	Поява простору для творчості, можливість створювати історичне та соціальне кіно
Період застою (1970-1980-ті рр.)	Зміцнення контролю над культурою, обмеження національного мистецтва	Використання художніх прийомів для прихованого відображення української історії та культури
Незалежність України (1991 р.)	Розпад СРСР, становлення національного кінематографа	Створення фільмів про історичну спадщину України («Гетьманські клейноди» (1993))

Таб.1.1. Соціально-політичні обставини, які вплинули на формування Миколи Мащенка як режисера і митця.

Джерело: Особиста авторська розробка

Додаток Б

Стаття М. Мащенка про кіномистецтво

Додаток В

Кадр із кінофільму «Комісари» (1970 р.).

Джерело: Кадри з фільму «Комісари» URL:
<https://www.kinoafisha.info/movies/8328591/shots/>

Таб. 2.1. – Участь Миколи Маценка у громадських ініціативах

Ініціатива	Діяльність
Національна спілка кінематографістів України	Відстоював інтереси українських режисерів, сценаристів і продюсерів; наполягав на державній підтримці кінематографа.
Популяризація українського кінематографа	Організовував заходи, залучав міжнародних партнерів, сприяв фінансуванню кіноіндустрії.
Кінофестиваль «Молодість»	Сприяв розвитку фестивалю, підтримував молодих учасників, залучав міжнародних партнерів, був членом журі.
Захист української мови в кіно	Відстоював україномовне кіно, просував мовні квоти, боровся проти домінування російськомовного контенту.
Реформи в кіноіндустрії	Керував кіностудією ім. О. Довженка, впроваджував нові підходи до кіновиробництва, підтримував молодих режисерів.
Підтримка молодих кінематографістів	Допомагав із фінансуванням, організовував майстер-класи, надавав можливості для дебютних фільмів.
Освітня діяльність	Викладав у кінематографічних закладах, писав книги про кіно, передавав досвід новому поколінню.

Джерело: Особиста авторська розробка

Додаток Д

Постер до фільму «Як гартувалася сталь» (фільм, 1942р.)

Джерело: «Як гартувалась сталь» (фільм, 1942) URL:
<https://ua.kinorium.com/33130/>

Лист М. П. Маценка до Л. В. Забашти. 1968 р.

ЦДАМЛМ України, ф. 517, оп. 2, од. зб. 464, арк. 1.

Ти Моцарт бож
 і сам того не знаєш!
 А. П.

Вельмишановна Любов моя Забашто!

З якого великого кеселюдою я кілька разів пере-
 читав уривки з поеми „Марсел Цурав“!

І тому все тому, що Марсел Цурав - це
 все з своєю глибокою любов'ю до України, до
 тих її славних мислів (воїнів, поетів), що
 щиро боронили за нею, щоб вічно була Україна
 і щоб її „милі діти“ і щасливі люди жили
 як і дні.

Це велика глибока, щира любов перед
 історією, землею і людьми квітучими.

Я розумію, все до „Марсел Цурав“ при-
 чини через всю свою історію, в якій сто-
 відали любов до України, її воли, дніпро-
 вої води, яка через стільки літ вищої
 поетичної драми, Марсел казав мислів
 далеко від Дніпра.

Погодились з Вами - це ні в
 якому разі не подорож урані, але

Джерело: Центральний державний архів літератури і мистецтв України

<https://csamm.archives.gov.ua/2019/01/11/микола-навллович-маценко/>

[illegible]

Джерело: Центральний державний архів літератури і мистецтв України
<https://csamm.archives.gov.ua/2019/01/11/микола-навллович-машченко/>

Додаток Ж

План – конспект позакласного заходу

Тема: Кінематографічна майстерня Миколи Машенка

Захід для 10-11х класів

28.12.2025 (всесвітній день кіно)

Мета:

Навчальна:

- Сформувати уявлення про особистість Миколи Машенка як успішного режисера та митця відданого своїм принципам і цінностям; / *аксіологічна, інформаційна*
- Ознайомити учнів з історією українського кінематографу. / *інформаційна, культ.обізнаність*
- Поглибити розуміння взаємозв'язку між кіномистецтвом та національною свідомістю суспільства / *культ.обізнаність, громадянська*

розвивальна:

- Розвивати здатність до емоційного сприйняття історичних постатей, формувати ціннісні орієнтири та внутрішню мотивацію / *аксіологічна, емоційний інтелект, особистісна*
- розвивати вміння командної роботи та підтримки командного духу; / *підприємницька, групова робота*
- спонукати до вивчення українського кіно та культури, а також відомих діячів; / *культурна обізнаність, громадянська*
- розвивати мовленнєву компетентність (висловлювати своє бачення, щодо ідей та презентацій інших команд); / *мовлиннєва, інформаційна;*
- розвиток почуття поваги та гордості до Батьківщини та культурної спадщини; / *логічна, аксіологічна*
- ознайомити учнів з рецензуванням, основами режисури (рольова гра), робота з інтерв'ю; / *логічна, інформаційна, цифрова*
- розвивати навички роботи з проблемними питаннями, дебатами та висловлюванням думки в швидких завданнях командної роботи; / *аксіологічна, мовленнєва, особиста*
- формувати креативне мислення на основі оформлення відеоробіт, рецензій, постановки рольових ігор / *аксіологічна, просторова*

виховна:

- виховувати почуття гордості та поваги до культурної спадщини держави / *громадянська, аксіологічна,*
- формувати відповідальне ставлення до історичної спадщини та культури та її обізнаності; / *інформаційна, культурна обізнаність*
- виховувати вміння висловлювати похвалу до суперників і бачити позитив; / *мовленнєва*

- виховувати зацікавлення культурними історичними особистостями, зокрема кінорежисера Миколи Мащенка / *особистісна, громадянська, культ.обізнаність*
- викликати почуття солідарності та поваги до думок однокласників; / *громадянська, особиста*
- виховувати зацікавлення учнів у сприйнятті становлення українського кіно; / *просторова*;
- формувати комунікативну компетентність шляхом усних відповідей, міркувань («Похвала і коментар», «Мікрофон»); / *мовленнєва*
- виховувати повагу до міжкультурного простору, та розширення світогляду, спонукаючи до навчання протягом життя/ *навчання протягом життя*

Форма заходу: позакласний захід із елементами інтерактивної лекції, групової роботи. Форма мистецька кіностудія

Обладнання: мультимедійне обладнання, дошка, стікери, сертифікати про проходження заходу

Методичний коментар: використано діалогові технології, технології співпраці, ігрові форми.

Хід заняття

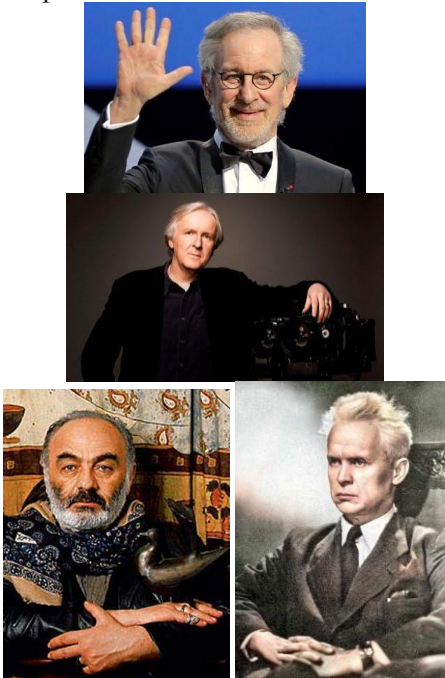
1. Український кінематограф

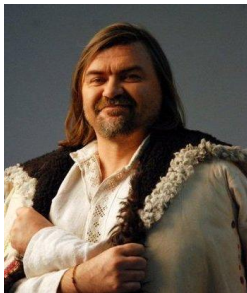
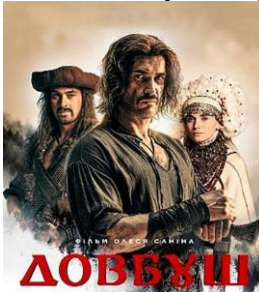
2. Микола Машенко. Майстерня від школярів

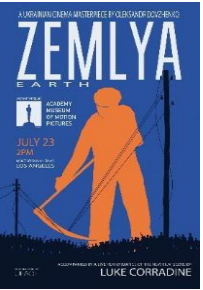
Час проведення	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
3 хв	I. Організаційний	Взаємне привітання. Перевірка перевірка присутності учнів на занятті. Побажання на гарний день і хорошого настрою. Оголошення теми заходу.	 Рефлексія перед уроком. Гра слова і фільми - Пропоную учням зіграти гру слів. Кожен називає фільм на свою букву імені. Наприклад, я Іван Іванович, мій фільм – “Інтерв’ю”	Мовленнєва, аксіологічна

2 хв	II. Вступне слово	Добрий день учні, Слава Україні! Вітаю вас на сьогоднішньому позакласному заході. Сьогодні ми з вами створимо і працюватимемо в кінематографічній майстерні Миколи Маценка, відомого українського кінорежисера. Символічно, що наш захід проходить у всесвітній день кінематографії, саме тому ми розпочали урок з гри слів, де ви називали фільми.	Запасасємось приємним настроєм і готовністю до роботи: 	культ.обізнаність
3 хв	III. Мотиваційний етап	 (відповідь: фільм «Комісари»)	- Перед тим як розпочати наш захід, пропоную вам розгадати ребус. - Даю підказку* в ребусі зашифровано один з фільмів М.Маценка, що були вам задані до перегляду на початку місяця	Логічна Культ. обізнаність
2 хв	IV. Актуалізаційний етап	Отож, кожен з вас обрав на початку місяця фільм М. Маценка до перегляду, сьогодні ми зможемо відчути себе творцями цього кіно.	- До якої епохи відносимо творчість М. Маценка? - Які характерні риси цієї епохи?	Логічна аксіологічна

		Список фільмів: (вибірково на смак учнів) 1965 — «Хочу вірити» 1965 — «Всюди є небо» 1967 — «Дитина» 1970 — «Комісари» 1971 — «Іду до тебе...» 1973 — «Як гартувалася сталь» (за романом російського письменника Миколи Островського, 6 серій) 1978 — «Шлях до Софії» (за романом болгарського письменника Стефана Дичева, 5 серій, СРСР — Болгарія) 1980 — «Овід» (за романом англійської письменниці Етель Ліліан Войнич, 3 серії) 1982 — «Карастоянови» (т/ф, 3 серії, СРСР — Болгарія) 1983 — «Паризька драма» 1985 — «Напередодні» 1986 — «Мамо, рідна, любима...» 1987 — «Все перемагає любов» 1988 — «Зона» (у співавт. з С. Шахбазяном) 1993 — «Кобзар» 1992 — «Вінчання зі смертю» 2008 — «Богдан-Зиновій Хмельницький»		
40 хв	V. Основна частина	1. Український кінематограф	Гра «Відповідності» (На швидкість з використанням пошувиків) Ділю клас на 4 команди	

	Розглянемо основні періоди становлення українського кінематографу Довоснний період (до 1939 року) Ключові риси: • Початки українського кіно — ще з початку XX століття. • 1920-ті — справжній розквіт. Україна — один із центрів розвитку радянського кінематографу. • Створення кіностудій, найвідоміша — Одеська кіностудія та Київська кіностудія (згодом — ім. О. Довженка). Знакові імена: • Олександр Довженко — найвідоміший український режисер цього періоду, автор фільмів «Звенигора» (1928), «Арсенал» (1929), «Земля» (1930). • Стиль — поетичне кіно, філософське осмислення історії й національної ідентичності. Проблеми:	Кожна отримує однакові роздруковки фото кінорежисерів та їхніх фільмів. Режисери: 	<i>Просторова</i> <i>Логічна</i> Особистісна <i>Просторова</i> <i>Логічна</i>
--	--	---	---

		• З 1930-х років — посилення цензури. • Репресії проти митців. • Ідеологізація — відхід від вільного мистецтва. Радянський період (1940–1991 роки) Ключові риси: • Кіно стає засобом пропаганди. • Фільми мали відповідати соціалістичному реалізму. • Попри обмеження, окремі режисери творили на глибокі історичні та філософські теми. Режисери: • Микола Мащенко — видатний режисер, який працював із темами історії, моралі, внутрішньої боротьби. Серед його фільмів: ○ «Богдан-Зиновій Хмельницький» (2007) — одна з останніх його робіт. ○ «Як гартувалась сталь» (1975) — адаптація однойменного роману.	 Культові фільми: 	<i>Мовлинєва Логічна</i> <i>Мовоинєва Просторова Аксіологічна</i>
--	--	--	---	---

		○ «Комісари» (1970) — про трагедію громадянської війни. Цікаво: Машенко намагався говорити про українську ідентичність, навіть коли це було небезпечно. Інші фільми періоду: • «Тіні забутих предків» (1965) — Сергій Параджанов. Шедевр українського кіно. • «Білий птах з чорною ознакою» (1970) — Юрій Іллєнко.	 	Логічна Просторова Логічна Аксіологічна
--	--	---	---	--

«Цікавий факт»

Розвиток українського кіно

Серед переліку фото і фільмів, виділіть український кінематограф.

Знайдіть по одному не банальному факту про кожного українського кінорежисера з утворених ними логічних пар

Робота з інфографікою

На екрані ви бачите інфографіку розвитку українського кіно. Зараз пригадаємо знання історичних дат. До кожного фільму де вказана та чи інша дата/подія підберіть дату з історії України

- Що відбувалося в цей час?
- Що могло спонукати до створення того чи іншого фільму/мультфільму?

Для того, щоб опитати більше учнів пропоную вибрати 7-8 подій з інфографіки та виписати їх з датами і відповідями на запитання на аркушах паперу (попередньо роздаю)

«Мистецтво як пам'ять»

Есе-роздум

«Чи впливає кінематограф на формування історичної свідомості? Як сьогодні Україні використовувати цей потенціал?»

Фінансова грамотність

Підприємництво

Громадянська

Самовираження

Культ.обізнаність

Самовираження

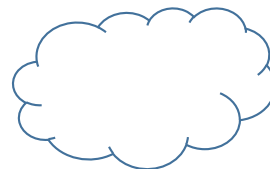
		Іфографіка – Розвиток українського кіно https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/2080510-rozvitok-ukrainskogo-kino-infografika.html Сучасний період (від 1991 року – дотепер) Періоди: • 1990-ті — криза. Недостатнє фінансування, кіностудії майже не працюють. • 2010-ті – 2020-ті — відродження кіно, поява «нової хвилі» українських режисерів. Особливості: • Звернення до національної історії, війни, пам'яті, культури. • Пошук нових художніх форм. • Залучення міжнародної аудиторії. Відомі фільми: • «Поводир» (2014) — О. Санін • «Кіборги» (2017) — А. Сеїтаблаєв • «Додому» (2019) — Н. Альєєв	Кіноклуб <i>Уявіть себе досвідченими кінокритиками. Зараз вам пропонується до перегляду уривок з фільму «Вінчання зі смертю» 1992 року.</i> <i>Миколи Маценка</i> Ваше завдання: 1. Скласти рецензію по короткому ривку 2. Які зауваги ви помітили з режисерської т.зору 3. В який час відбуваються події? По чому ви зрозуміли? 4. Які цікаві деталі помітили? https://www.youtube.com/watch?v=X9dmQIiVRek&pp=ygU80JLRltC90YfQsNC90L3RjyDQt9GWINGB0LzQtdGA0YLRjiDRg9GA0LjQstC-0Log0YTRltC70YzQvNGD 	Проектуальна
--	--	--	---	---------------------

		• «Мої думки тихі» (2019) — А. Лук'яненко • «20 днів у Маріуполі» (2023) — Мстислав Чернов (отримав Оскар у 2024 році) 2. Микола Мащенко. Майстерня від школярів Сьогодні з видатним українським режисером ми створимо свою кіномайстерню, а почали ви, звісно, з рецензії на фільм. Отож, повернімося до нашого раніше заданого списку фільмів. Так само, як на початку уроку ви були поділені на 4 команди, ми створюємо 4 режисерські майстерні Тепер, коли ви спробували себе і у ролі рецензентів, і режисерів, і акторів, давайте познайомимося краще з видатним українським кіномайстром.	Рольова гра «Кіномайстерня» Кожна команда обирає собі режисера (капітана). Завдання капітана відтворити інсценізацію будь-якого фрагменту з фільму М. Мащенко, що він переглядав. При цьому, режисер не бере участі в інсценізації, а лише керує процесом. Підготовка – 6 хв Виступ – 5 хв На показі, всі інші команди вгадують (якщо знають) з якого фільму інсценізація <i>«Людина культури — це не просто творець, це той, хто несе пам'ять. У суспільстві, яке втратило пам'ять, — легко маніпулювати.»</i> «Відкритий мікрофон» - Чи згодні ви з цим твердженням? Чому? Хмарина слів про митця Зараз ми з вами ближче познайомимося з режисером, через формат інтерв'ю. Впродовж перегляду запишіть слова на стікерах, які найкраще б характеризували режисера. Лише слова!	
--	--	---	---	--

Микола Машенко — український кінорежисер, який через свої фільми розповідав про нашу історію так, щоб ми не забували, хто ми є.

Він міг знімати легке кіно. Але він обрав — важке. Він знімав про війну, про героїв, про долю України. І це був його вибір — бути відповідальним митцем.

Мозковий штурм

Давайте поміркуємо, як сьогодні ми можемо популяризувати творчість і особистість Миколи Машенка?

- 1.
- 2.
- 3.
- 4...

Дебати

Кіномистецтво:

Інструмент ідеологічної пропаганди

VS

Збереження національного духу

(попередньо готую червоні і зелені позначки на стікерах, яка учневі попадеться – то тієї команди на дебатах він належить)

		 https://www.youtube.com/watch?v=rSxLNRIKUM&pp=ygUb0LzQuNC60L7Qu9CwINC80LDRidC10L3QutC- Микола Мащенко не був суперзіркою, але він був людиною, яка знала: майбутнє залежить від того, як ми розуміємо минуле. І саме такими фільмами — він вчив громадянському мисленню. А значить — вчив бути українцем не лише за паспортом, а за цінностями.	Регламент: 5хв – виступ 1хв – заперечення/запитання суперника 2хв – відповідь виступаючого Потім навпаки Рецензентом виступає найздібніший учень в класі (щоб його чимось зайняти)	
7 хв	VI. Систематизація знань	Похвала і коментарі Стоп! Знято!	Команди азивають 5 позитивних рис похвали для іншої команди. <i>Тепер, коли ви майже випускники кіномайстерні Миколи Мащенка, пропоную вам, як підсумкову роботу створити в парі відео на платформі Tik Tok з найцікавішими</i>	<i>Мовлинєва, Логічна, Просторова</i>

			<i>фактами кінематографу, про які, на вашу думку, мають знати українці</i> 	
3 хв	VII. Висновки	Вітаю учні! Сьогодні в день всесвітнього кіно, ви фактично пройшли міні-школу кінематографу. Назвали ми її в честь українського режисера Миколи Мащенка і на завершення кожен з вас отримає сертифікати з підтвердженням пройдення мастерні. Пам'ятаймо, що наша культкра важлива, а наше кіно – інструмент і зброя, сила і слово, що рухатиме наро!	«Мікрофон» Поділіться враженнями, як вам досвід кіномайстерні? Додає +1 б до контрольної	Аксіологічн а мовленнєва

1 хв	VIII. Домашнє завдання	Дякую за чудову співпрацю в ході заходу.	Написати повноцінну рецензію на фільм один з фільмів Миколи Мащенка Підібрати улюблений історичний фільм для обговорення на наступній кіномайстерні	<i>Інформаційн а Аксіологічна Мовлення</i>

Додаток – сертифікат про проходження заходу:

